

A VIDÉKBIZTONSÁG TURISZTIKAI ASPEKTUSAI

Molnár Csilla

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM,
BUDAPEST

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

A VIDÉKBIZTONSÁG TURISZTIKAI ASPEKTUSAI

Szerző:

Molnár Csilla

Kézirat lezárásának dátuma:

2018.08.10.

Kiadás éve:

2020

Kiadó:

Nemzeti Közszoigálati Egyetem
Közigazgatási Továbbképzési Intézet
www.uni-nke.hu

Felelős kiadó:

Prof. Dr. Kis Norbert rektorhelyettes
Címe: 1083 Budapest, Üllői út 82.

A kiadvány
a **KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001** azonosítószámú,
„A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt
keretében, a Nemzeti Közszerológati Egyetem és a Szent István Egyetem együttműködésével
a **„Vidékbiztonság, a biztonsági környezet hatása a vidék versenyképességére”**
Államtudományi Kutatóműhelyben készült el és jelent meg.

© Dr. Molnár Csilla, 2020

© Nemzeti Közszerológati Egyetem
Közigazgatási Továbbképzési Intézet, 2020

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETŐ	5
2. A TURIZMUS ÉRTELMEZÉSE	8
2.1. A biztonság a turizmus rendszerében	9
3. A VIDÉK TURIZMUSA	13
3.1. A vidék értelmezése	13
3.2. A vidéki turizmus értelmezése	15
3.3. Vidéki (falusi) turizmus Magyarországon	17
4. VIDÉKBIZTONSÁG TURISZTIKAI ASPEKTUSAI	21
4.1. A vidékbiztonság értelmezése és kapcsolata a turizmussal	21
4.1.1. A politikai biztonság	21
4.1.2. A fizikai biztonság	22
4.1.3. Gazdasági biztonság	28
4.1.4. Társadalmi biztonság	31
4.1.5. Biztonságos környezet	31
4.1.6. Élelmiszer- és élelmezésbiztonság	33
4.1.7. Biztonságos infrastruktúra	34
4.1.8. Fenntarthatóság	37
4.1.9. Öngondoskodás	39
4.2. A vidéki turizmus trendjei és a biztonság kérdésköre	39
5. ÖSSZEFOGLALÁS	45
Irodalomjegyzék	47
Jogszabálytár	53
Táblázatok és ábrák jegyzéke	56

1. BEVEZETŐ

A **turizmus** a világgazdaság egyik legnagyobb és legdinamikusabban növekvő ágazata, napjainkra életminőségünk meghatározójává vált. A környezethez való alkalmazkodási képességét és az utazás alapvető emberi szükségletek közé kerülését jól mutatja, hogy a rövid ideig hatásukat éreztető sokkok – köztük a 2001. évi ikertornyok elleni terrortámadás, a 2008 végén kitört gazdasági világválság vagy a madárinfluenza járvány – ellenére az elmúlt fél évszázadban folyamatosan bővült és diverzifikálódott. A nemzetközi turistaérkezések száma a világban – 7%-kal meghaladva az előző évi, 40%-kal a 2010. évi, és mintegy megduplázva az ezredfordulón mért adatokat – 2017-ben 1.322 millió volt. A GDP-ből való részesedése meghaladja a 10%-ot, a foglalkoztatottságból való részaránya 9,6%. Miközben változatlanul Európa a turizmus legnagyobb piaca, piaci részesedése egyre csökken (UNWTO, 2018). A turizmus piacának átrendeződése, az új fogadóterületek (elsősorban Ázsia és a Csendes-óceán partvidéke valamint a Közel-Kelet) és küldőpiacok (főleg Kína, India és Oroszország) élre törése, továbbá a világban zajló események a turisztikai szakembereket, magukat a turistákat és a rendfenntartó erőket is új kihívások elé állítják.

A turizmus rendszermodelljeit megalkotó szakemberek egyetértenek abban, hogy a **biztonság** a turizmus általános feltételei közé tartozik, és az utazási célterület kiválasztásában is egyre nagyobb szerepet kap. Éppen ezért a turisztikai fogadóterületeknek – köztük természetesen a vidékieknek is - fokozott figyelmet kell fordítaniuk a vendégek biztonságára és biztonságérzetére, ami nemcsak a vendégek alapvető elvárása – ebből következően a turizmusból megélni kívánók gazdasági érdeke – de etikai és jogi kötelezettsége is. A Turisztikai Világszervezet (továbbiakban UNWTO) 1999-ben elfogadott „A turizmus globális Etikai Kódexe” című dokumentuma 1. cikkelyének 4. bekezdése kimondja, hogy a turizmus fogadására berendezkedő területek hatóságainak kiemelt figyelmet kell fordítaniuk a turisták biztonságára, amely különleges sérülékenységből eredhet. Mivel ennek oka elsősorban az otthonitól eltérő természeti-, társadalmi-, gazdasági- és nyelvi környezet, a dokumentum is kiemeli az információadás, a megelőzés, a biztonság, a biztosítás és a segítségadás olyan sajátos eszközeinek bevezetését, amelyekre a turistáknak szüksége van. A biztonság értelmezése ugyanakkor nem egyszerű. Sokszínű megközelítésében szerepet kap néhány kiemelt terület, így egy ország – esetünkben turisztikai fogadóterület (desztináció) – biztonságának értékelésekor a katonai, a politikai, a gazdasági, a környezeti és a társadalmi dimenziók is megjelennek.

A **turizmusbiztonság** kérdésköre nemzetközi és hazai szinten csak az utóbbi néhány évben kapott nagyobb figyelmet, elsősorban a terrorizmus és a migráció előretörésével. A kutatók – tudományterületük függvényében – jellemzően a gazdaság és társadalom, vagy a rendészet- és hadtudomány fogalmi rendszerében értelmezik és vizsgálják. Gazdasági és szociológiai megközelítésben a turizmusbiztonság olyan tényezőnek tekinthető, amely kihat a turizmus potenciális nagyságára és teljesítményére, meghatározza egy ország állampolgárainak kiutazási célterületeit, de arra is hatással van, hogy az adott országba

látogató turista milyen területeken és milyen szolgáltatásokat kíván vagy tud igénybe venni. A biztonság tehát végső soron jelentős hatással van a turizmusból származó nemzetgazdasági, önkormányzati, vállalkozói és munkavállalói jövedelmek alakulására, főleg olyan országokban, ahol az idegenforgalom gazdasági jelentősége hagyományosan nagy. Szintén hatásain keresztül értelmezi a rendészet- és hadtudomány a köz- és rendvédelem statisztikai mutatói és kriminológiai folyamatai alapján. Gondoljunk csak a turisztikailag frekvenciált területeken szinte automatikusan megjelenő bűnözésre (például a trükkös lopásokra, gépkocsi feltörésekre, prostitúcióra vagy drogkereskedelemre). A turizmusbiztonság napjainkban számos egyéb területen is megjelenik, a kormányzati és külpolitikai stratégiák meghatározó részévé vált.

A biztonság kérdése természetesen nemcsak a tudományos kutatókat és a szakembereket foglalkoztatja, de egyre gyakrabban jelenik meg a társadalomban és médiában is. Ennek oka, hogy a globalizáció eredményeképpen egyre növekvő mértékű mobilitás, továbbá az utazások világméretűvé válása kapcsán mindannyian érintetté válunk benne.

Egyre egyértelműbbé válik, hogy biztonságunkat – melynek fenntartása folyamatos és szolgáltatásszerű üzemeltetést és erőforrásokat igényel, továbbá melynek megítélése erősen szubjektív – a környezeti hatások jelentősen befolyásolják.

Egyre egyértelműbbé válik, hogy biztonságunkat (melynek megítélése erősen szubjektív) a környezeti hatások jelentősen befolyásolják; annak fenntartása folyamatos és szolgáltatásszerű üzemeltetést és erőforrásokat igényel. A kapcsolódó kutatások fókuszában főleg a nemzetközi turizmus és a terrorizmus, illetve a migráció hatásai és következményei állnak főleg nagyvárosi célterületeken, miközben a vendégforgalom egyre nagyobb hányada realizálódik vidéki desztinációkban. A biztonság komplex értelmezésének igénye tehát e helyeken is felmerül, ráadásul a nagyvárosi környezettől eltérő megközelítéseket igényel. A lét-, jog- és közbiztonsági, rend-, vagyon-, egészség-, élet- és információvédelmi események elleni védekezésre való felkészülés megtervezésében és megszervezésében az illetékes hatóságok képviselőivel való együttműködés a turizmusszektor irányítói és vállalkozói számára is kihívást jelentenek. Az egyre fontosabb nemzetbiztonsági kérdéssé váló vidékbiztonság kulcskérdései indokolják a vidékbiztonság rendszermodelljének felállítását és a turizmussal való összefüggéseinek vizsgálatát.

A Nemzeti Vidékstratégia (továbbiakban NVS) által megfogalmazott környezeti kihívások – melyek a **vidékbiztonság** tényezőit is érintik - a turizmus szemszögéből is jelentéssel és kiemelt fontossággal bíró területek, hiszen:

- például a turizmus területi átrendeződését, a hagyományos turistaútvonalak megváltozását, a kereslet ingadozását (szezonalitás), vagy a turisztikai fejlesztéseknél figyelembe veendő szempontokat érintő klímaváltozás és az éghajlati szélsőségek erősödése;
- az ivóvíz és a vízkészletek (beleértve a vidéki területek turizmusa szempontjából is kiemelten fontos termálvízkészleteket) kulcsfontossága;
- a vidéki vendéglátás szempontjából is központi kérdésként értelmezhető étel- és élelmiszerellátás és az élelmiszerlánc biztonsága;
- az energiaellátás biztonsága;
- a környezeti fenntarthatóság;

- a fogyasztói és utazási szokásokat is befolyásoló társadalmi és demográfiai változások;
- a globalizáció és lokalizáció kérdése;
- a társadalmi és térbeli egyenlőtlenségek;
- az átalakuló város-vidék kapcsolatrendszer; valamint
- a turisztikai keresletre és kínálatra egyaránt ható információs és tudásalapú társadalom

olyan változásokat hoznak a tanulmányban vizsgált vidéki területek turizmusában is, melyek új típusú gondolkodásmódot, a felelősségi rendszerek és cselekvési lehetőségek újragondolását igénylik, továbbá ahogy arra SZILÁGYI – BOLDIZSÁR – KALÓ (2018, 407. o.) is rámutat „...*földrajzi viszonyrendszerekben is érzékelhetők*”. Az NVS által meghatározott stratégiai célok – köztük a tájak és természeti értékek megőrzése; a sokszínű és életképes agrártermelés; az élelmiszer- és élelmezésbiztonság; a vidék gazdasági létalapjának biztosítása és a vidéki foglalkoztatás növelése; a vidéki közösségek megerősítése és a vidéki közösség életminőségének javítása – számos ponton kötődnek a turizmusfejlesztés stratégiai dokumentumaihoz, így a Nemzeti Turizmusfejlesztési Konceptió (továbbiakban NTK) (2014) és a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 (továbbiakban NTS 2030) programhoz.

A vidékbiztonság tehát egyre fontosabb nemzeti biztonsági kérdéssé is válik, kulcskérdéssé az állam fejlődése, stabilitása és biztonsága; az állam polgárainak életminőség javítása; a vidék versenyképessége szempontjából egyaránt. Az élhető és versenyképes vidék igénye megfogalmazható a közigazgatás valamennyi szintjén, a vállalkozói szférában és a lakosság szintjén is. Ezt a kört kibővítve a vidéki térségeket ideiglenesen, turisztikai céllal felkereső látogatókkal egyértelműen megfogalmazódik a kérdés komplexitása, interdiszciplináris és interszektoralis aspektusai. Az egymásra épülés és az együttműködés elengedhetlenné válik a tanulmányban vizsgált turizmus aspektusában is.

2. A TURIZMUS ÉRTELMEZÉSE

Tekintettel a monográfia témájára nem tekinthetünk el a tudomány szempontjából transzdiszciplináris, a gazdaság szemszögéből interszektoralis, a kormányzat oldaláról nézve tárcaközi turizmus értelmezésétől és rendszerének bemutatásától.

A UNWTO és az Interparlamentáris Unió 1989-ben elfogadott – és máig is leggyakrabban idézett – Hágai Nyilatkozata szerint egyrészt a turizmushoz tartozik az ember állandó lakó-, és munkahelyén kívüli minden helyváltoztatás és tevékenység függetlenül annak időtartamától, indítékától (kivéve a letelepedési szándék és a folyamatos keresőtevékenység) és célterületétől; másrészt idesorolandóak az ezzel kapcsolatos igények kielégítésére létrehozott anyagi, technikai és szervezeti feltételek és szolgáltatások (LENGYEL, 2004). A világ és benne az emberek életvitelének változása okán ez a terminológia már-már idejét múlt, különös tekintettel az állandó lakó- és munkahely kategorikusságára. MICHALKÓ (2002) szerint éppen ezért a turizmus az egyén élményszerzéssel és szolgáltatások igénybevételeivel együtt járó környezetváltozása.

Mivel az utazásban részt vevő egyének mindennapi élete döntően munkából és szabadidőből áll, a turizmusban megkülönböztetünk szabadidős és hivatásturizmust. Napjainkban már a turizmus e két formájának egyértelmű különválasztása sem indokolt, amit a *bleisure*- (business + leisure) turizmus kifejezés megjelenése is mutat, és amely tetten érhető a vidéki konferenciaturizmusban vagy az egyre terjedő incentive turizmusban.

Ha a turisták élményeinek visszatükröződése és a felkeresett környezettel való kölcsönhatások jellemzői adják az osztályozás alapját, tömeg- és alternatív turizmusról beszélhetünk. A vidéki területekre elsősorban az utóbbi jellemző, bár a nagyobb tavak (hazánkban a Balaton, a Velencei-tó, a Tisza-tó és a Fertő tó) környékén a nyári, míg a sípályákkal rendelkező hegyvidéki területeken (például Eplény, Mátraszentistván, Bánkút) a téli tömegturizmus is érzékelhető.

A mozgás iránya (az utazás kiterjedése) áll az osztályozás fókuszában a belföldi és a nemzetközi turizmus elkülönítésekor. A Központi Statisztikai Hivatal (továbbiakban KSH) adatai szerint 2017-ben Magyarországon nem a fővárost választotta a külföldi vendégek 34,83 %-a, ezzel szemben a vidék a belföldi vendégek 89,85%-át fogadta. Megjegyezzük, hogy a vidék értelmezésében (3.1. fejezet) a KSH megyei bontású adatbázisát vettük alapul, amely a fővároson kívül minden más területet vidékként értelmez, ahogy ez a mindennapi szóhasználatban is gyakran előfordul. (1. táblázat)

Területi egység neve	Vendégek száma (fő)			Vendégéjszakák száma (éj)			Vendégek aránya (%)			Vendégéjszakák aránya (%)		
	Külföldi	Belföldi	Összes	Külföldi	Belföldi	Összes	Külföldi	Belföldi	Összes	Külföldi	Belföldi	Összes
Budapest	8 799 556	1 492 659	10 292 215	21 117 885	2 860 060	23 977 945	65,17%	10,15%	36,48%	59,56%	8,34%	34,37%
Bács-Kiskun	140 898	393 436	534 334	399 068	930 130	1 329 198	1,04%	2,67%	1,89%	1,13%	2,71%	1,91%
Baranya	114 381	624 067	738 448	337 601	1 322 742	1 660 343	0,85%	4,24%	2,62%	0,95%	3,86%	2,38%
Békés	63 933	548 765	612 698	193 186	1 389 107	1 582 293	0,47%	3,73%	2,17%	0,54%	4,05%	2,27%
Borsod-Abaúj-Zemplén	221 219	841 415	1 062 634	585 807	1 830 218	2 416 025	1,64%	5,72%	3,77%	1,65%	5,34%	3,46%
Csongrád	285 459	495 836	781 295	505 239	1 095 242	1 600 481	2,11%	3,37%	2,77%	1,42%	3,19%	2,29%
Fejér	124 653	543 459	668 112	298 035	1 078 714	1 376 749	0,92%	3,69%	2,37%	0,84%	3,15%	1,97%
Győr-Ménfőcsanak-Sopron	697 293	666 544	1 363 837	1 384 530	1 593 433	2 977 963	5,16%	4,53%	4,83%	3,90%	4,65%	4,27%
Hajdú-Bihar	348 416	890 468	1 238 884	1 183 608	2 247 428	3 431 036	2,58%	6,05%	4,39%	3,34%	6,55%	4,92%
Héves	168 682	1 335 026	1 503 708	462 775	2 918 998	3 381 773	1,25%	9,08%	5,33%	1,31%	8,51%	4,85%
Jász-Nagykun-Szolnok	66 804	439 212	506 016	277 330	1 112 237	1 389 567	0,49%	2,99%	1,79%	0,78%	3,24%	1,99%
Komárom-Esztergom	125 375	349 255	474 630	351 623	769 603	1 121 226	0,93%	2,37%	1,68%	0,99%	2,24%	1,61%
Nógrád	14 801	162 739	177 540	47 395	333 555	380 950	0,11%	1,11%	0,63%	0,13%	0,97%	0,55%
Pest	446 826	1 050 045	1 496 871	811 226	2 069 283	2 880 509	3,31%	7,14%	5,31%	2,29%	6,03%	4,13%
Somogy	284 441	1 208 732	1 493 173	1 006 344	3 035 259	4 041 603	2,11%	8,22%	5,29%	2,84%	8,85%	5,79%
Szabolcs-Szatmár-Bereg	103 852	289 666	403 518	225 944	581 998	807 942	0,77%	2,04%	1,43%	0,64%	1,70%	1,16%
Tolna	26 927	186 141	213 068	68 802	420 151	488 953	0,20%	1,27%	0,76%	0,19%	1,23%	0,70%
Vas	590 598	631 557	1 222 155	2 163 840	1 754 735	3 918 575	4,37%	4,29%	4,33%	6,10%	5,12%	5,62%
Veszprém	341 180	1 307 248	1 648 428	1 435 582	3 178 153	4 613 735	2,53%	8,89%	5,84%	4,05%	9,27%	6,61%
Zala	537 401	1 244 474	1 781 875	2 602 172	3 775 116	6 377 288	3,98%	8,46%	6,32%	7,34%	11,01%	9,14%
Ország összesen	13 502 695	14 710 744	28 213 439	35 457 992	34 296 162	69 754 154	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Vidék (nem főváros) összesen	4 703 139	13 218 085	17 921 224	14 340 107	31 436 102	45 776 209	34,83%	89,85%	63,52%	40,44%	91,66%	65,63%

1. táblázat: Vendégforgalom Magyarországon (2017)

Forrás: KSH (2017), saját szerkesztés

A turizmus megjelenési formáinak, típusainak motivációk szerinti elkülönítése is igen gyakori. A piac működését determináló tér alapján megkülönböztethetünk például vízparti, hegyvidéki, városi, falusi és ökoturizmust; a tevékenység alapján történik a felosztás, ha az egészség- vagy konferenciaturizmusról, kerékpáros, lovas, vadász- vagy horgászturizmusról, esetleg fesztivál- vagy bevásárlóturizmusról beszélünk; míg az ifjúsági, illetve szenior turizmus, a szinglik vagy a melegek turizmusa esetében a piaci szegmens a felosztás alapja. A vidéki turizmusban (3.2. fejezet) szinte valamennyi termékcsoporthoz megjelenik, természetesen a vidék adottságaihoz igazodva.

2.1. A biztonság a turizmus rendszerében

A biztonság a turizmus általános feltételei közé tartozik; a kínálat egyre növekvő jelentőségű eleme, ezért valamennyi turisztikai fogadóterületnek fokozott figyelmet kell fordítania a vendégek biztonságérzetére. Összetett fogalomként a biztonság – a nyilvánvaló fizikai biztonság mellett – magában foglal további értelmezési szinteket is; így például a szociális, illetve a lelki biztonság fogalmait is egyre többször hallhatjuk.

A turizmus rendszerösszefüggéseivel foglalkozó kutatók – köztük INSKEEP (1980), MATHIESON-WALL (1982), MILL-MORRISON (1985, 2002), JAFARI (2000), TRIBE (1997), vagy a hazai szakemberek között LENGYEL (1992, 2004), TASNÁDI (2002) és MICHALKÓ (2002, 2007, 2012) – a biztonságot mint az utazási céldesztináció kiválasztásában szerepet játszó lényegi elemet említik. Az egyik legismertebb LENGYEL (2004) rendszermodellje – melyet jelen tanulmány is alapul vesz –, melyből a szerző levezeti gondolatait (2. táblázat).

TÁRSADALMI KÖRNYEZET	TERMÉSZETI KÖRNYEZET	GAZDASÁGI KÖRNYEZET
<ul style="list-style-type: none"> – kisebbségi jogok – vallásszabadság – szabad nyelvhasználat – etnikai jogok 	<ul style="list-style-type: none"> – természeti erőforrások védelme – környezetvédelmi programok – katasztrófavédelem 	<ul style="list-style-type: none"> – finanszírozás és értékesítés biztonsága – kiszámítható adó- és árfolyampolitika – feketegazdaság visszaszorítása – munkaerőpiac stabilitása
KERESLET		
<ul style="list-style-type: none"> – Motiváció (utazás szabadsága) – Szabad rendelkezésű jövedelem – Szabadidő (fizetett szabadság) 		
KÖZVETÍTŐ SZEKTOR		
KÍNÁLAT		
<p>Vonzerők</p> <ul style="list-style-type: none"> – kiépítettség – látogathatóvá tétel – információ biztonsága <p>Szálláshelyek, Vendéglátó- és szórakozóhelyek</p> <ul style="list-style-type: none"> – minőségbiztosítás – biztonságos foglalási rendszerek – információk biztonsága – biztonságos megközelíthetőség, parkolás – nyelveket beszélő, felkészült személyzet <p>Higiénia, egészség</p> <ul style="list-style-type: none"> – járványokkal szembeni védelem – prevenció támogatása – egészségbiztosítási rendszerek – élelmiszerbiztonság (HACCP) <p>Közbiztonság</p> <ul style="list-style-type: none"> – nemzetközi bűnözés – migráció – kábítószer-kereskedelem és -fogyasztás – terrorizmus – szervezett bűnözés <p>Helyi lakosság</p> <ul style="list-style-type: none"> – vendégbarát hozzáállás – nyelvismeret 		
KÍNÁLAT		
<ul style="list-style-type: none"> – belső stabilitás – demokrácia – jogállamiság – konfliktusok békés megoldása – az ország szuverenitása 	<ul style="list-style-type: none"> – biztonságos közlekedési infrastruktúra – közműellátottság – kritikus infrastruktúra – kiberbiztonság 	<ul style="list-style-type: none"> – épített kulturális örökségek védelme – hagyományőrzés
POLITIKAI ÉS JOGI KÖRNYEZET	TECHNOLÓGIAI KÖRNYEZET	KULTURÁLIS KÖRNYEZET

2. táblázat: A turizmus rendszermodelljének biztonsági aspektusai

Forrás: MOLNÁR – SZILÁGYI (2017), saját szerkesztés

A turizmussal foglalkozó szakirodalmak is sokszor idézik MASLOW (1954) szükséglethierarchia-elméletét és piramismodelljét, melynek második fokán a biztonság jelenik meg.

A már említett „A turizmus globális Etikai Kódexe” című dokumentum 1. cikkelyének 4. bekezdése kimondja, hogy *„a turizmus fogadására berendezkedő területek hatóságainak kiemelt figyelmet kell fordítaniuk a turisták biztonságára, amely különleges sérülékenysé-
gükből eredhet. Mivel ennek oka elsősorban az otthonitól eltérő természeti-, társadalmi-, gazdasági- és nyelvi környezet, a dokumentum is kiemeli az információadás, a megelőzés, a biztonság, a biztosítás és a segítségadás olyan sajátos eszközeinek bevezetését, amelyekre a turistáknak szüksége van. Hangsúlyozza, hogy a turisták vagy a turisztikai szektorban dolgozók ellen irányuló támadásokat és fenyegetéseket, valamint a turisztikai infrastruktúrájának vagy a kulturális/természeti örökség elemeinek szándékos rongálását szigorúan el kell ítélni és meg kell büntetni a megfelelő nemzeti törvényekkel összhangban”.* (MOLNÁR – SZILÁGYI 2017, 167. o.)

MICHALKÓ (2001) a biztonságot elsősorban a turista személyi és vagyonszükségleteként értelmezi, de említést tesz a lakóhelyétől távol lévő egyén idegen környezetben való tájékozódásának, a helyi jelrendszerek megértésének, továbbá a társadalmi konvenciók közvetítésének nehézségeiről is.

A biztonság három megközelítésére hívja fel a figyelmet TAKSÁS (2013, 11. o): „A közvetlen értelmezés szerint a biztonság egy olyan fenyegetettség nélküli állapot, kockázatmentes helyzet, amikor a veszélytényezők aktivizálódása nem várható. A pszichológiai megközelítésben a biztonság nem más, mint érzet. Amely érzet lehet valós, de lehet téves vagy manipulált is. Jogi és politikai értelemben a biztonság külső és belső garanciák rendszere”.

Az elsősorban hadtudománnyal foglalkozó BOLDIZSÁR (2017) értelmezésében a biztonság – az előbbi értelmezés első megközelítését vitatva - valójában nem a veszély hiányát jelenti, hanem a lehetőségekkel élni tudást és a veszélyekkel való együttélés képességét.

A teljes biztonság (safety) és a helyét egyre inkább átvevő biztonságosság (security) fogalma közötti különbséget hangsúlyozzák munkájukban MANSFELD – PIZAM (2006), akik elsősorban a terrorizmus kérdését elemezve tesznek különbséget a kettő között. A turizmus összefüggésében a biztonságot inkább a hozzáférhetőség (a település elérhető), míg a biztonságosságot a hozzáférhető szolgáltatás megfelelősége, veszélytelensége jelenti; tehát mindkét fogalomnak létjogosultsága van a szóhasználatban. FRIEDMAN (2006) a biztonság fogalmának egyre összetettebbé válásával foglalkozik. Kutatási eredményei rámutatnak, hogy a turizmus biztonsága is komplex és egyre inkább kiszélesedő kérdéskörre vált, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy a turizmus általános feltételei is a biztonságfaktor köré csoportosulnak.

Nemzetközi és hazai kutatási eredmények is bizonyítják, hogy a területet ideiglenesen, élményszerzés céljából felkereső vendégek ott érzik jól magukat, ahol biztonságban vannak. Érkezzenek akár városi, akár vidéki területre, elsősorban azokat a desztinációkat választják szívesen, amelyet biztonságosnak gondolnak, ahol:

- nem fenyegeti őket semmilyen természeti katasztrófa;
- nem kell tartaniuk atrocitástól borszínük, vallási vagy nemi hovatartozásuk miatt;
- nem kell félniük vagyontárgyaik eltulajdonításától (például zsebtolvajoktól; lopást vagy rablást, gépkocsi feltörést elkövetőktől);

- nincsenek utcai zavargások vagy terrorfenyegetettség, illetve a rendfenntartó erők láthatóan felkészültek ennek elhárítására és/vagy kezelésére;
- egészségüket biztonságban érzik, azaz nincs fertőzés- és/vagy járványveszély, továbbá az egészségügy minden szempontból felkészült (beleértve az infrastruktúrát, technikát és humánerőforrás-állományt, valamint az esetleges ügyintézését is);
- a számukra szükséges információk az utazás előtt és alatt elérhetők, reálisak, naprakészek és valóságosak;
- nem fenyegeti őket a becsapás veszélye a szolgáltatói oldal részéről;
- a területen élők befogadók, nyitottak a turisták fogadására.

A felsorolás természetesen még tovább árnyalható az egyes célterületek, célcsoportok és turisztikai termékek sajátosságainak figyelembevételével.

A biztonságérzet kialakulásában objektív és szubjektív elemek egyaránt megjelennek. A két fogalom elhatárolása – egyben lényege – talán úgy foglалható össze, hogy az objektív biztonság a valós biztonsági helyzetet jelenti, a szubjektív biztonság pedig ennek tükröződése az emberek tudatában (JANKOVICS, 2018). Az objektív tényezőket a komplex rendfenntartásban részt vevők (a rendőrség, a katasztrófavédelem, a terrorelhárító szolgálat, a mentőszolgálat, a határőrizeti szervek és a honvédség mellett az önkéntes és önkormányzati rendvédelmi szervek) befolyásolják elsősorban, de a turisztikai szolgáltatók szerepe sem elhanyagolható. Mindemellett nem mindegy az sem, hogy például az utazó milyen utazási tapasztalatokkal rendelkezik, mennyire ismeri az adott fogadóterületet, illetve milyen a személyisége, az életkora, az egészségi állapota.

A Kormány 1035/2012. (II. 21.) határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról (továbbiakban: MNBS) a terrorfenyegetettség és migráció, a pénzügyi biztonság, a kiberbiztonság, az energiabiztonság, a katasztrófavédelem és az éghajlatváltozás hatásai mellett foglalkozik az etnikai és vallási feszültségből adódó helyi és regionális konfliktusok váratlan kirobbanásának veszélyével is. Ezek többségével – tekintettel a vidékbiztonsághoz való kapcsolódásukra – a 4.1. fejezetben a szerző részletesen is foglalkozik.

3. A VIDÉK TURIZMUSA

Mielőtt a vidékbiztonság turisztikai aspektusainak tárgyalására térnénk, érdemes meghatározni a vidék és a vidéki turizmus fogalmát, hiszen a kapcsolódó szakirodalmakban és a köznyelvben is számtalan, folyamatosan átalakuló értelmezéssel találkozhatunk.

3.1. A vidék értelmezése

A vidék értelmezése, fogalmának meghatározása nem csupán módszertani kérdés. A szó alapvetően egy térbeli egységre utal, ugyanakkor jelentéstartalma számos természeti, társadalmi, kulturális, továbbá gazdasági vonatkozást is magában foglal; nem mindegy tehát, hogy milyen szemszögből vizsgáljuk. A fogalmat az egyes tudományterületek is eltérő módon értelmezik, de nincs egység az egyes országok között sem.

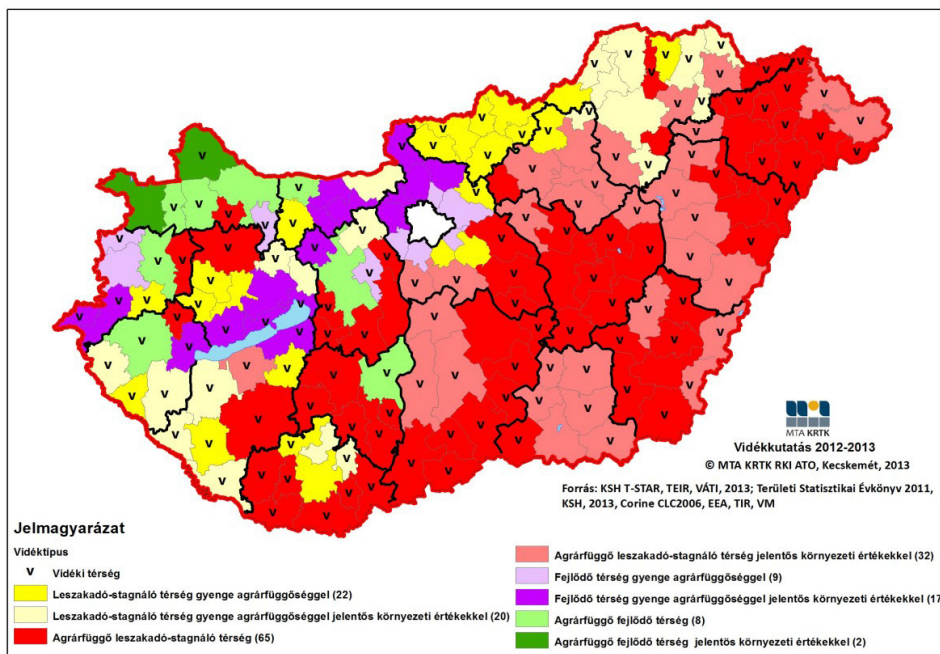
A vidék, a vidéki, rurális vagy falusi terület értelmezésekor társadalmi (értékrend, attitűd), gazdasági (mezőgazdaság, egyéb nyersanyagtermelő ágazat) és kulturális (vidéki életmód és hagyományok) aspektusok is meghatározóak lehetnek (KULCSÁR 2012). A vidék meghatározható szűkebb (például a mezőgazdasági területek nagyságához kötött) és tágabb értelemben. Hazánkban például Budapesten kívül sokan minden más települést vidékként értelmeznek (G. FEKETE 2013). Többen a város könnyebben meghatározható fogalmából indulnak ki, és a vidéket mint nem várost értelmezik nemritkán sztereotípiákon (mezőgazdaság, állattenyésztés, lassabb életvitel, nyugalom, jó levegő, stb.) keresztül (BALCSÓK, 2011). Utóbbival kapcsolatban érdemes figyelemmel lenni arra, hogy a fejlett piacgazdaságokban a vidék átrendeződésének, a vidéki társadalom és gazdaság megváltozásának lehetünk tanúi, melynek következtében a vidéki terek már nem elsősorban a klasszikus értelemben vett mezőgazdasági termelés színterei. Olyan új típusú tevékenységek jelennek meg, mint a minőségi élelmiszertermelés, a lakóingatlanok, vagy a témánk szempontjából fontos turizmus. A Vidéki Térségek Európai Chartája (1998) szerint a vidéki térségekben főleg mezőgazdasággal, erdészettel, akvakultúrával és halászattal foglalkoznak, emellett a lakosok gazdasági és kulturális tevékenységei között a kézművesség, a vidékre jellemző ipar és szolgáltatások is megjelennek, és a terület alkalmas nem városi jellegű pihenésre és rekreációra. A turizmus szempontjából is fontos az Európai Területfejlesztési Perspektíva (1999), amely felhívja a figyelmet arra, hogy a vidékre a változatosság és a sokszínűség jellemző, ami tetten érhető nemcsak a természeti környezet és a táj változatosságában, de a vidéken élő emberek és közösségeik szokásaiban és tevékenységeiben is. A turizmus vonatkozásában gondoljunk csak arra, hogy mennyire más élményt ad – és más termék fejlesztésére alkalmas – egy hegyvidéki, egy alföldi vagy egy vízparti környezet, holott mindhárom vidéki terület.

A SEGIRA- (Study of Employment, Growth and Innovation in Rural Areas) projekt (2010) témánk szempontjából is lényeges megállapításai, hogy a vidéki térségek strukturálisan nem feltétlenül elmaradtak, illetve hogy az adott térség funkcióit inkább a vidékiség határozza meg és nem a gazdasági aktivitás, amely ugyanakkor igen sokszínű, és térbeli eloszlása

szétszórt. Egy korszerű, modern vidékre jellemző, hogy stabil gazdasági bázissal rendelkezik (beleértve a szolgáltatóipart és annak egy területét a turizmust is); lakossága (benne a vidéki értelmiséggel) a helyi értékeket ismeri és óvja; a térségi szemléletű fejlesztéseket együttműködések támasztják alá; a települési környezet a kor elvárásainak megfelelő; a társadalmi elismeri a garantáltan jó minőséget előállító élelmiszer-termelést, a tradíciók, a kultúrtáj és a természeti értékek jelentőségét, továbbá annak megőrzését fontosnak tartja; a mindennapi élet jellemzője a nyugalom és a komplex értelemben vett biztonság. (BUDAY-SÁNTHA, 2010)

Magyarország esetében a vidéket és a vidékiességet leggyakrabban mint a városi területek ellentétét, a mezőgazdasági tevékenység fő színterét említik. A hivatalos területi lehatárolás (UMVST, 2007) szerint vidékinek a 120 fő/km²-nél alacsonyabb népsűrűségű, illetve 10.000 fő alatti településeket – 3008 db van ma Magyarországon (*nyilvantartó.hu*) – nevezik; a köznyelvi használatban a fővároson kívüli területekre a „vidék” kifejezés jelenik meg (Kovács, 2003).

Az Európai Unió 2014–2020-as költségvetési periódusára való felkészülés időszakában, az UMVP és az OECD terminológiája és a járási besorolás figyelembevételével tipizálták hazánk területét a vidékiesség szempontjából (1. ábra).

1. ábra: A magyarországi járási komplex típusai Forrás: GULYÁS (2016, 16. o.)

A Nemzeti Vidékstratégia 2012 – 2020 a vidékbiztonság és a turizmus kapcsolatának kérdéseit is érinti, hiszen értelmezésében „A vidék nem csupán profitérdekeket kiszolgáló termelési tér, hanem társadalmi, kulturális és természeti értékek összessége. [...] egyrészt az ott élők számára biztosítják az életfeltételeket, másrészt mással nem helyettesíthető ökoszisztéma-szolgál-

tatásokat biztosítanak, amelyek az egész társadalom számára biztonságos élelmiszerellátást, jó környezetminőségi alapfeltételeket, természeti erőforrásokat és értékeket, regenerációs és rekreációs lehetőséget kínálnak". (VIDÉKFEJLESZTÉSI MINISZTERIUM, 2012)

3.2. A vidéki turizmus értelmezése

A vidéki (rurális, falusi) turizmus szerepének, lehetőségeinek és fejlesztésének vizsgálata a tudományos kutatóműhelyek és a turizmuszakma érdeklődésének középpontjában áll, hiszen lehetséges megoldást kínálhat a vidék elvesztett gazdasági lehetőségeire és a mezőgazdaság csökkenésével járó népességsökkenéssel kapcsolatos problémák megoldására is (MOLNÁR – REMENYIK, 2017). Magyarországon – mint turisztikai termék – a turizmuspolitikában gazdasági teljesítőképessége miatt kevésbé élvez prioritást, mégis mint „*az egészséges életmódban, a megújuló társadalomban, az életminőség javításában*” szerepet játszó terméket említi a NTK (2014). A NTS 2030 önálló terméként nem foglalkozik vele, ám társadalmi, környezeti és munkahelyteremtő hatásai miatt, továbbá a fenntarthatóság követelményrendszerébe jól illeszkedő volta okán az anyagban többször fontos fejlesztési lehetőségként jelenik meg. Nemzetközi jelentőségéről becslések állnak rendelkezésünkre: az UNWTO számításai szerint a nemzetközi utazók 3%-a utazik a vidék felfedezésének motivációjával szerte a világban.

A vidéki turizmus fogalma nem egységes, és az elmúlt évtizedekben jelentősen átalakult. GANNON (1994) szerint azoknak a vidéki életmódményt adó szolgáltatásoknak és szórakoztató programoknak az összessége, amelyeket a vendéglátók és a helyi lakosok nyújtanak annak érdekében, hogy a turistát térségükbe vonzzák, és ezáltal extra jövedelemhez jussanak. Szintén a vidéki élményt helyezi a középpontba KULCSÁR (2012), aki szerint olyan turizmusformáról van szó, amely vidékies környezetben „*úgy biztosít étkezési, szállás- és programkínálatot az odaérkező turistáknak, hogy ezáltal lehetőséget ad a tradicionális vidéki életmód és gazdálkodás személyes kapcsolatokon keresztüli megtapasztalása, illetve a vidéki kultúra és örökség megismerése mellett a természeti környezethez kapcsolódó, modern szabadidős programok kialakítására és sporttevékenységek gyakorlására*”. A vidéki turizmusban részt vevők élményelvárásai között a szerző, egy korábbi kutatása során, a következőket azonosította (MOLNÁR – REMENYIK, 2017):

- új ismeretek, készségek megszerzése;
- esztétikum;
- együttlét, társaság;
- újdonság, új tevékenységek kipróbálása;
- egzotikum;
- relaxáció;
- kihívás, izgalom, kaland;
- szolgáltatás minősége;
- személyes részvétel a vidéki programokon, tevékenységekben;
- hasznos tevékenység végzése;
- boldogság.

A motivációt tekintve – az egyes országokban – a turisták irányultsága más és más a falusi turizmusban [tekintettel az eltérő adottságokra és az ezekre építhető termékcsoportokra (3. táblázat)]. Míg például az Egyesült Királyságban, a Benelux államokban és Észak-Európa

többi államában a természetben végezhető aktív tevékenységek köre emelkedik ki (lovaglás, kerékpározás, hegymászás stb.), addig Dél-Európa több országában (elsősorban Olaszországban és Spanyolországban) főleg a vidéki életmód és a népi kultúra megismerése, a környező kelet-közép-európai országokban, valamint a német nyelvterületeken pedig a vidékiség és a természet komplex megjelenése számít a fő motíváló tényezők közé. Magyarországon a rekreációs és természetjáró tevékenységek mellett a fesztivál- és gasztroturizmusé (benne a borhoz kapcsolódó tevékenységeké) a főszerep.

Erőforrások	Turisztikai termék	Kapcsolódó termékcsoportok
Természeti értékek	vidéki aktív turizmus	vadászturizmus
		horgászturizmus
		kerékpárturizmus
		vízi turizmus
		lovas turizmus
		kalandturizmus
		síturizmus
		golfturizmus
	vidéki természeti turizmus	természetjárás (zöldturizmus)
		állat- és madármegfigyelés
		geoturizmus
		(gyógy)növénygyűjtés
		ökoturizmus
	vidéki egészségturizmus	termál- és gyógyfürdő turizmus
		klimatikus gyógyhelyek turizmusa
egészségporták		
Tárgyi és szellemi örökségek	vidéki kulturális és örökségturizmus	vidéki kastélyturizmus
		atelier- (kézműves) turizmus
		vallási és zarándokturizmus
		fesztiválturizmus
		vidéki kreatív turizmus (fotózás, főzés, népi iparművészetek)
	vidéki kulináris turizmus	gasztroturizmus
		borturizmus, borutak
		falusi vendégasztal
	agro- és farmturizmus	hivatásturizmus (MICE)
		tematikus utak
		agrár- és biotermékekhez kapcsolódó bevásárlóturizmus
		üdülés borosgazdáknál, agrárgazdálkodóknál

3. táblázat: A vidéki turizmus termékcsoportjai

Forrás: saját szerkesztés

A hazai gyakorlatban a falusi/vidéki turizmus nem egyértelműen lehatárolható turisztikai terméktípusként jelenik meg, inkább komplexitás jellemzi, melyben a vidéki természeti értékek, a tárgyi és szellemi örökségek, az agrárium értékei és termékei, továbbá egyéb speciális ajánlatok jelennek meg (SZABÓ, 2006; FATOSZ, 2012; KULCSÁR, 2012)

A lényegét jól foglalja össze a Vidéki Turizmus Európai Föderációja (továbbiakban: EuroGites): *„A vidéki turizmus az agrárterek, természeti erőforrások, kulturális örökség, vidéki házak, helyi hagyományok és termékek felértékelése és értékesítése a turizmusban specifikus termék kategóriákon keresztül. [...] szem előtt tartva a helyi fenntartható fejlődés célját és megfelelő választ adva a modern társadalom szabadidős igényeire”* (KOVÁCS, 2015, 594. o.).

A vidéki turizmus fejlesztésének alapját jelentő erőforrások, az ezek alapján kialakítható turisztikai termékek és termékcsoportok (3. táblázat), az irántuk keresletet generáló vendégkör, valamint a biztonság kérdésköre számos vonatkozásban összefüggésbe hozható. Maga a vidéki táj és tájkép; a növény- és állatvilág; a földtani és talajadottságok; a domborzat, a vízrajz; a levegő és levegőminőség a természet biztonságának, a természeti katasztrófák elkerülésének és természetesen a fenntarthatóságnak kérdéseit vetik fel. Az agrárium örökségei (például épületek, történelmi és ipartörténeti emlékek); a vidéki települések és az ott élők; a területre jellemző szokások, hagyományok; maga a vidéki életmód és a vidék gazdasága a civilizáció létéhez (tudomány, technika, ipar, mezőgazdaság, közlekedés és szállítás) köthető katasztrófák lehetőségére és ezek elkerülésének szükségességére hívják fel a figyelmet.

3.3. Vidéki (falusi) turizmus Magyarországon

Az NVS 2012–2020 egyik stratégiai célként jelölte meg a vidéki turizmust és a falusi vendéglátást, amely Magyarországon a falusi fizetővendéglátás kialakulásával kezdődött az 1930-as évek elején. Különösen a Balaton, a Bakony és a Mátra–Bükk környéke kínált jó színvonalú szállás- és vendéglátóhelyeket. A belföldi vendégforgalom 30-35%-át ez időben a falusi szálláshelyeken regisztrálták (CSIZMADIA, 1992). A II. világháború után megszűnő falusi fizetővendéglátó- szolgáltatás csak az 1960-as évek végén jelent meg újra elsősorban a nagy utazási irodák (IBUSZ, Expressz, Cooptourist) belföldi utazásszervezői tevékenységének köszönhetően (MOLNÁR – REMENYIK, 2017). A 80-as években lendületet kapott falusi vendégfogadás elsősorban a falun élő emberek mezőgazdasági és egyéb foglalkozásból eredő bevételeinek kiegészítéséről szólt; a vendégfogadók jellemzően saját tevékenységük folytatása mellett vállaltak részt az üdültetés lebonyolításában. A 1990-es évek elejének spontán módon szerveződő vidéki turizmusa valójában a munkahely elvesztéséből származó kiútkeresés egyik következményének tekinthető. Az ágazat működésének kereteit meghatározó jogi szabályozás a 110/1997. (VI.25.) Korm. rendelettel történt meg, a falusi szálláshelyek tipizálásával (vendégszoba; üdülőlakás, illetve -lakrész; üdülőház és -tanya; sátorozóhely) és komfortfokozat szerinti besorolásával (összkomfortos, komfortos, félkomfortos, komfort nélküli szálláshely) együtt. A falusi szálláshelyek osztályba sorolására a „napraforgós” minősítési rendszert (2011-től Nemzeti Tanúsító Védjegy) vezették be. A 239/2009. (X.20) Korm. rendelet hatályaon kívül helyezte a hivatkozott rendeleteket, és az új jogszabály csak az 5000 fő alatti lélekszámú, illetve 100 fő/km² alatti népsűrűségű településeken lévő „egyéb” szálláshelyeket tekinti e kategóriába tartozónak.

A KSH adatai (4. táblázat) szerint az évek óta csökkenő kapacitással bíró vidéki turizmusban a szállásadók mindössze 18%-a fogadja vendégeit saját lakóépületén belül. Magasabb arányt képviselnek a vendégfogadó telkén, de külön épületben (vendégházban, apartmanban) elhelyezett vendégek (28%). A vendégfogadók 35%-a saját településén belül, de külön telken, míg 21%-a más településen helyezi el a vendégeit (Kovács, 2015). Jellemzővé vált az is, hogy a vidéki, alacsonyabb ingatlanárakkal rendelkező településeken megüresedett lakóházakat (nagy)városi lakosok jövedelemszerzési célból vásárolják fel, és kínálják azokat a turizmus piacán. Már csak ez a tény is felveti a biztonság és biztonságosság néhány kérdését mind a vendég, mind pedig a vendéglátó oldaláról. A vendégek száma 2015-ig csökkent, azóta emelkedik. Különösen az összes vendégforgalom 13,5%-át kitevő külföldi forgalom emelkedése szembetűnő (a bázishoz viszonyítva 70,4%), ami szintén új biztonsági szempontokat (például nyelvismeret) vet fel.

Időszak	Vendéglátók száma	Kiadható férőhelyek száma (db)	Vendégek száma (ezer fő)	ebből külföldi	Vendégejszák száma (ezer éjszaka)	ebből külföldi	Átlagos tartózkodási idő (éjszaka)	ebből külföldi	Egy vendéglátóra jutó vendégejszaka szám
2010. év	3 976	27 998	138 850	10 105	415 884	33 216	3,0	3,3	104,6
2011. év	3 797	27 245	139 555	12 205	421 482	45 293	3,0	3,7	111,0
2012. év	3 186	22 977	119 312	9 451	349 150	33 347	2,9	3,5	109,6
2013. év	2 950	21 603	119 603	10 713	329 155	39 070	2,8	3,6	111,6
2014. év	2 806	21 127	132 739	11 587	373 873	39 910	2,8	3,4	133,2
2015. év	2 660	20 749	153 876	16 561	407 749	47 394	2,6	2,9	153,3
2016. év	2 603	20 695	168 518	16 863	432 657	44 269	2,6	2,6	166,2
2017. év	2 395	19 029	156 167	19 103	420 592	56 590	2,7	3,0	175,6
2017 / 2010	60,24%	67,97%	112,47%	189,03%	101,13%	170,37%	90,00%	90,91%	167,89%

4. táblázat: A falusi turizmus kapacitása és vendégforgalma Magyarországon, 2010–2017 között, Forrás: KSH, saját szerkesztés

* Megjegyzés: a magyar szóhasználat (beleértve a KSH terminológiáját is) a falusi turizmust használja. A szóhasználat módosításának kezdeményezését a FATOSZ tervezi saját elnevezésében is.

A vidéki turizmus vendégforgalmi mutatóit regionális szinten elemezve elmondható, hogy a legnagyobb falusi vendéglátó-kapacitás (a férőhelyek 32,1%-a) az Észak-Magyarország régióban található. A vendégforgalmi mutatókat vizsgálva a hivatkozott régió vezet, a 2–3. helyen holtversenyben követi a Közép-Dunántúl és a Nyugat-Dunántúl. A vendégek átlagos tartózkodási ideje a Nyugat-Dunántúlon (3,1), Észak-Magyarországon (3,0) és az Észak-Alföldön (3,0) a legmagasabb (5. táblázat).

Régió / Üdülőkörzet	Vendéglátók száma	Kinálható férőhelyek száma (dó)	Vendégek száma (ezer fő)	ebből külföldi	Vendégéjszakák száma (ezer éjszaka)	ebből külföldi	Átlagos tartózkodási idő (éjszaka)	ebből külföldi	Egy vendéglátóra jutó vendégéjszakák száma
Közép-Magyarország	150	1 089	13,00	1,00	29,00	2,00	2,3	3,2	192,5
Közép-Dunántúl	263	2 067	22,00	2,00	57,00	5,00	2,6	2,9	214,9
Nyugat-Dunántúl	433	3 486	23,00	4,00	71,00	10,00	3,1	2,8	164,6
Dél-Dunántúl	347	2 597	19,00	2,00	50,00	5,00	2,6	3,3	143,6
Észak-Magyarország	897	7 208	56,00	3,00	139,00	10,00	2,5	3,0	154,9
Észak-Alföld	316	2 653	20,00	3,00	49,00	7,00	2,5	2,4	156,3
Dél-Alföld	197	1 595	16,00	3,00	38,00	5,00	2,4	1,6	192
Ország összesen	2 603	20 695	169,00	17,00	433,00	44,00	2,6	2,6	166,2

5. táblázat: Falusi turizmus kapacitása és vendégforgalma Magyarország idegenforgalmi régióiban (2016), Forrás: KSH, saját szerkesztés

A turistafalvak listáját a vendégéjszakák száma alapján Észak-Magyarország települései (Egerszalók és Mátraszentimre) vezetik; a falusi turizmus mindkét településen sikeres együttműködést folytat a vidéki egészségturizmussal. A Heves megyei falvak fejlődése (Gyógyvizek Völgye) szintén szembetűnő. A Nógrád megyei Hollókő (1987), a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Aggteleki-karszt (1995) és Tokaj-Hegyalja (2002) területén lévő falusi települések világörökséggé nyilvánítása jelentősen növelte a térségben lévő falusi települések (Aggtelek, Jósvafő, Tarcal, Tállya) látogatottságát is. A Tokaj környéki turisztikai kínálatot a kormány a 1092/2017-es kormányrendeletben önálló, kiemelt fejlesztési desztinációként jeleníti meg, melynek eredményeképpen a Bodrog menti falvak vendégforgalmának emelkedése is várható. A *Mátra és a Bükk* – mely szintén kiemelt fejlesztési térséggé válhat - természeti adottságai, ember alkotta vonzerői és sajátos hangulata okán rendkívül kedvező adottságokkal rendelkeznek a vidéki turizmus számára. Sokszínű program- és rendezvénykínálata a vidéki rendezvényturizmus; erdős területei az aktív, elsősorban vadász-, lovas és kerékpáros turizmus; borvidékei miatt a borturizmus iránt érdeklődők számára vonzó térségek. A hegyvidékek az aktív és természetjáró turisták célterületei. Belföldről érkezik a vendégek többsége, a külföldiek 80%-a pedig az Európai Unió tagállamaiból (Németország, Hollandia, Dánia, Szlovákia, Lengyelország).

A **Nyugat-Dunántúlon** az 500 főnél kisebb lélekszámú települések előfordulása a leggyakoribb. Ide tartoznak az Őrségi Nemzeti Parkhoz tartozó aprófalvak. Természeti kincseinek sokasága, az ezekre épülő tanösvények, a helyi vallási és népi építészeti örökségek jelentik a fő vonzerőt. Erős a desztináció átutazóforgalma (Ausztria, Szlovénia, Olaszország felé), illetve sportturizmusa (főként kerékpáros, horgász-, illetve lovas turizmus) is. Az elő- és utószezonban az iskolai kirándulások, illetve a vadászturizmus a legjelentősebb. A Kőszegi- és a Soproni-hegység adottságai a természetjárásnak és az aktív turizmusnak kedveznek a kulturális turizmus mellett. A terület gazdag vízfolyásokban, természetes és mesterséges állóvizekben, termál- és gyógyvizekben. A régióban 3 nemzeti park, 5 tájvédelmi körzet és számos természetvédelmi terület található, melyek 60%-a erdő. Az ország kerékpárújtjainak ötöde található itt, az ország legismertebb gyógyfürdői (Hévíz, Bük, Sárvár, Zalakaros) mellett. A falusi turizmus területén a legtöbb szállásférőhellyel Győr-Moson-Sopron megyében Lipót, Rőjtökmuzsaj és Sarród; Zala megyében Márokföld, Nova és Kustánszeg; Vas megyében Borgáta, Hegyhátszentjakab, Mesteri és Velem rendelkezik. A főváros után itt a legmagasabb a külföldi vendégforgalom.

A **Balaton** – kiemelt turisztikai térség – kisebb, a tótól távolabb lévő településein elsősorban a vidéki aktív turizmus, a természeti turizmus, a kulturális, az örökség- és a borturizmus a legjellemzőbb termékek. A Balaton-felvidék és a Bakony falvaiban (Bakonybél, Csesznek, Szarvaskő, Gánt, Bakonybél, Nagyvázsony) is egyre emelkedő vendégforgalom tapasztalható. Utóbbi területen a legtöbb turistaérkezés tavasszal és ősszel realizálódik.

A **Közép-Dunántúl** régióban a természeti adottságok rendkívül sokszínűek: alföld (Mezőföld), hegyvidék (a Bakony, a Vértes és a Velencei-hegység) és víz (a Velencei-tó és a Duna) egyaránt a természeti erőforrások palettáját gazdagítja. A térség különleges milióval rendelkező, szép fekvésű, csendes falvaiban erősödik a falusi turizmus. Erdőségei vadban gazdagok, tavai a horgászturizmus kedvelt területei. Borvidékei (Ászár-Neszmélyi, Móri, Somlói vagy Etyek-Budai) is egyre kedveltebbek.

Az **Alföld** sokak szemében a tipikus magyar vidék; a megyeszékhelyek és néhány járás kivételével szinte teljes területe vidékiesnek tekinthető. A tanyavilág, az alföldi táj, a természet, a vizek és gyógyfürdők, továbbá a néprajzi emlékek adják az idegenforgalom alapját. A pusztai élmények közé tartoznak az aktív és passzív lovas turizmus, a gasztronómia és az ezekre épülő programkínálat, valamint a termálfürdők (a fürdővárosokban realizálódik az összes alföldi vendégforgalom körülbelül 90%-a). A fenntartható turizmusfejlesztés szempontjából is fontos a 3 nemzeti park, a 11 tájvédelmi körzet és az 52 természetvédelmi terület. A térség hagyományai főleg a mezőgazdasághoz, az élelmiszer-előállításához és gasztronómiához kapcsolódnak. Itt található az agrár- és élelmiszergazdasági hungarikumok kétharmada, és a *Hagyományok-Ízek-Régiók* védjeggyel rendelkező termékek közel fele. A belföldi vendégforgalom dominanciája mellett nő a külföldi (főleg lengyel, román, szlovák, ukrán és szerb) vendégforgalom is. A vidéki turizmus Szatmárban és Beregben jelenik meg a legautentikusabban. További koncentrált térségek a Nagy-Sárrét vidéke, a Duna mente és a Duna-Tisza köze, a Hortobágy és a Tisza-tó (GULYÁS, 2015). A **Tisza-tó** környékén a legkiépültebb a vízi turizmus és a horgászat infrastrukturális háttere, továbbá a kikötőhálózat is e térségben a legsűrűbb. A szabadvízi strandokat (Sarud, Tiszafüred, Poroszló, Abádszalók, Kisköre) egyre többen keresik fel. A KSH adatait elemezve elmondható, hogy a falusi turizmus területén az elmúlt 5 évben a vendégéjszakák száma legnagyobb mértékben (35%) a **Dél-Alföldön** növekedett. Csongrád megyében Mórahalmon és Ópusztaszeren a vendégéjszakák számának növekedése kiemelkedő. A Kőrösök vidéke egyre nagyobb szerepet kap az Alföld turizmusában. A turisztikai termékekhez kapcsolódó biztonsági kérdések a térségben a migrációs útvonalak okán kiemelten kezelendők (lásd 4.1.2. fejezet).

A **Dél-Dunántúl** aprófalvaiban a turistákat a gazdag történelmi múlt emlékei, színes nemzetiségi hagyományok, völgyekkel tagolt, erdő borította dombságok várják. A Mecsek és a Villányi-hegység, a Duna-Dráva Nemzeti Park, a Dél-Mezőföld tájvédelmi körzet, a Zselic és a Boronka melléke a természeti és ökoturizmus fogadóterületei. Kiemelkedő természeti értékei a Szársomlyó és a Keleti-Mecsek nagyvadban gazdag erdői, valamint az Abaligeti-barlang és környéke. Híresek borvidékei (Villányi, Mecsekaljai, Szekszárdi és Tolnai). A régió termálfürdőiben (például Harkány, Nagyatád és Dombóvár-Gunaras) a külföldi vendégforgalom is jelentős.

A hazai turisztikai régiók rövid bemutatásának célja a korábban felsorolt vidéki turisztikai termékek (3. táblázat) jelenlétének bemutatása volt. A monográfia további fejezeteiben e turisztikai fogadóterületek és termékcsoportok biztonsági aspektusai többször megjelennek.

4. VIDÉKBIZTONSÁG TURISZTIKAI ASPEKTUSAI

A vidékbiztonság fogalma viszonylag újszerűnek számít, komplex összefüggéseit feltáró tudományos kutatása valójában a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 számú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) és a Szent István Egyetem (SZIE) együttműködésében kezdődött meg. A SZIE Civil Biztonság- és Védelemtudományi Tanszékén folyó kutatások is rávilágítanak arra, hogy a vidékbiztonság – ugyanúgy, mint általában a biztonság – összetett fogalom és több dimenzióban értelmezhető. A jelen anyagban vizsgált dimenziók kiindulópontját a Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégia (MNBS) és a Nemzeti Vidékstratégia (NVS) adja.

4.1. A vidékbiztonság értelmezése és kapcsolata a turizmussal

A napjainkban zajló környezeti változások, az új típusú politikai, gazdasági, társadalmi és technológiai kihívások a vidékfejlesztéssel, a biztonságpolitikával és a turizmussal foglalkozó szakembereket egyaránt foglalkoztatják. Az egyre komplexebbé váló környezetben nemcsak az állam, de a szakmai és civilszervezetek, a turizmushoz közvetlenül és közvetve kapcsolódó vállalkozások és a turizmusban részt vevők feladatai, felelőssége és mozgástere is változik, melyre a turizmus szabályalkotó, irányító és jogalkalmazó szintjén, a különféle turisztikai szolgáltatók, valamint a fogyasztóvédelem területén is figyelni érdemes. A vidékbiztonság kérdéseit – a fent hivatkozott Nemzeti Biztonsági Stratégia bővített dimenzióit alapul véve – kilenc kérdéskör mentén vizsgáljuk, melyek mindegyike kiemelt fontossággal bír, nemcsak egy turisztikai fogadóterület vagy vállalkozás, de az utazásban részt vevők, továbbá a turizmusban érintett desztináció lakosai szemszögéből is.

4.1.1. A politikai biztonság

A világban zajló geopolitikai folyamatok következtében a politikai biztonság alapvető vonzerővé és versenyképességi tényezővé vált. Azok a turisztikai fogadóterületek számíthatnak sikerre, ahol nincsenek polgárháborúk, utcai zavargások; az ország szuverenitása és a kormány legitimitása megkérdőjelezhetetlen; nem uralkodnak szélsőséges politikai nézetek; továbbá a migrációra és terrorizmusra adott válaszok garantálják a turisták biztonságát és biztonságérzetét.

A turizmus és a **migráció** összefüggéseit vizsgáló kutatások (például MICHALKÓ – ILLÉS – BERÉNYI, 2003; SZARVAS et al., 2006; BROEDERS – ENGBERSEN, 2007; UNWTO, 2010) mindegyike felhívja a figyelmet arra, hogy az elsősorban Európát érintő migráció és kezelése egyre fontosabb biztonságpolitikai – és gazdasági – kérdés, és a turizmust

nagyban érinti. Hazánk a Balkánt Nyugat-Európával összekötő tranzitforgalom egyik fontos útvonala; a délszláv államokkal való közös határai révén közel fekszik a potenciális konfliktuszónákhoz, Románia és Ukrajna révén pedig olyan államokkal határos, amelyek lakossága a nemzetközi vándorlási folyamatoknak részese, így elkerülhetetlen a legális és illegális migrációban való érintettsége. Utóbbi szempontból figyelmet érdemel, hogy hazánkban a vidéki turizmus aspektusából is fontos területek (elsősorban Csongrád, Bács-Kiskun, Pest, Komárom-Esztergom és Győr-Moson-Sopron megyék) is érintettek a kérdésben. A politikai csatározások fókuszában is megtalálható biztonsági határzár felhúzása (2015) előtti időszakról kérdezve a Mórahalom és Ásotthalom környéki vidéki turisztikai szolgáltatókat, elsősorban biztonságérzetük csökkenését emelték ki negatívumként, továbbá azt, hogy a migránsok jelenléte – együtt a probléma médiában való folyamatos jelenlétével – a turisztikai célból érkező vendégek kismértékű elmaradását okozták. Kiemelték ugyanakkor, hogy a közösségi összetartozás, az egymásra odafigyelés, a polgárőr mozgalmak tovább erősödtek.

A **terrorizmus** veszélye ma szintén valamennyi országot fenyegeti. Bár a terroristák célpontjai a turizmushoz kapcsolódóan elsősorban a frekvenciát turistavárosok és nagyrendezvények, nem feledkezhetünk el arról sem, hogy a rendezvényturizmus egyre nagyobb tömegeket (közte jelentős számú külföldi vendéget) vonz az európai és hazai vidéki céltérületekre is. Magyarországon a Magyar Fesztiválregisztrációs és Minősítési Program által nyilvántartott 314 hazai fesztivál 80%-a nem a fővárosban kerül megrendezésre (MAGYAR FESZTIVÁLSZÖVETSÉG, 2017). A legnagyobb vidéki könnyűzenei fesztiváljaink, mint a soproni VOLT és a Balaton Sound Zamárdiban évente körülbelül 150 ezer, míg a velencei EFOTT nagyjából 110 ezer, főleg fiatal vendéget vonz. A kapolcsi Művészetek Völgye Fesztiválon körülbelül 200 ezer vendég vesz részt, de a Mohácsi Busójárásra is több mint 100 ezren kíváncsiak. A nagy tömegrendezvények biztosítása napjainkban új rendészeti kihívásnak tekinthető, hiszen az általános rendőri feladatok mellett, a terrorveszély elhárítása is egyre fontosabb szerepet kap, továbbá a rendészeti és turisztikai szervek együttműködését igénylik.

4.1.2. A fizikai biztonság

A fizikai biztonság az élet- és vagyonbiztonság, az egészségbiztonság és a katasztrófavédelem kérdéseit veti fel, melyben a rendészeti szervek (beleértve az állami, önkormányzati és civil rendészeti szerveket) és a turizmus szakma képviselőinek (köztük az irányító szervezetek, szakmai szövetségek, vállalkozások) összehangolt együttműködése elengedhetetlen.

A **köz- és vagyonbiztonsághoz** kapcsolódó bűnmegelőzés, illetve a bűnестek felderítése és az áldozatok segítése a Rendőrség feladata. A turisták általában könnyű célpontjai a bűnelkövetőknek, hiszen nem ismerik a helyi viszonyokat és veszélyesebb területeket (így nehezebben reagálnak), az élményszerzéshez kapcsolódó tevékenységeik alatt sokszor nem figyelnek az értékeikre, a külföldről érkezőknek pedig még nyelvi nehézségeik is vannak. Külföldön több turisztikailag frekvenciát fogadóterületen működik éppen ezért úgynevezett *Turistarendőrség* (Tourist Police), amely egy olyan speciálisan képzett, nyelveket beszélő rendőrökből és az őket segítő önkéntesekből (hazánkban polgárőrökből, valamint rendészeti, illetve idegenforgalmi oktatási intézményekben tanuló diákokból) álló, általában a turisztikai főszezonban tevékenykedő szervezet, amely a turisztikai hatóságokkal és szervezetekkel, továbbá az önkormányzatokkal együttműködésben tesz a látogatók biztonságáért. Hazánkban ennek pozitív példái találhatóak a teljesség igénye nélkül a Balaton több településén,

Kecskeméten, Vásárosnaményban, Sárváron, Karcagon, Nyíregyháza–Sóstógyógyfürdön. Fontos, de a vidéki területek szempontjából – ahol a jellemző turisztikai termékek szezonja a kiadottól eltérő - továbbgondolandó kezdeményezés a 11/2018. (V. 4.) ORFK utasítás, amely szerint „a turisztikai főidényben (június 1-jétől augusztus 31-ig) a hazai és külföldi turisták személy- és vagyonbiztonságának megteremtése, a turistaforgalom nemkívánatos jelenségeinek visszaszorítása” a rendőri feladatok egységes, hatékony és szakszerű végrehajtását indokolja.

A vidéki területekhez kapcsolódóan a *rendőrség különleges szolgálataira* (lovak, kutyások, bűvárok stb.) is feladat hárul. Magyarországon a Készenléti Rendőrség Különleges Szolgálatok Igazgatóságán belül működő Lovas és Kutyás Szolgálati Osztály jelenleg 50 lóval és 50 hivatásos rendőrrel teljesít szolgálatot a főváros mellett Nyíregyházán, Beregsurányban és Berettyóújfalun (ahol a lovak fenntartásának költségeit 11 önkormányzat együtt biztosítja). A nyári főszezonban több, a turizmus szempontjából kiemelt vidéki településen (például Balatonfüreden, Egerben) teljesítenek járőrszolgálatot a Nemzeti Lovas Díszegységhez tartozó protokollfeladataik és a határőrizet mellett. Korábban a Tisza-tavi településeken is jelen voltak, de bizonyították már a vidéki külterületekhez kapcsolódó közbiztonság fenntartásában (például a 2015-ös migrációs válság idején az alföldi tanyavilág védelme) is. Tekintettel arra, hogy a lovasrendőrség jelenlétének a bűnmegelőzés mellett turisztikai és kulturális, ezáltal országimázs-formáló jelentősége is van – hisz „lovak nemzet a magyar” –, ráadásul jelenlétük a vidéki miliőbe illeszkedik, meggondolandó lenne régióként diszlokáltan kihelyezve – figyelemmel a költséghatékonyságra, egységenként 150 km-es körzetet lefedve – állományukat bővíteni, és a vidéki turisztikai célterületeken bevetni.

Az önkormányzati és közösségi rendészet szereplői mellett a vidéki turizmushoz kapcsolódóan nagy szerep hárul:

- a közbiztonság és a közrend fenntartásának, a bűnmegelőzés vagy a rendezvények biztosításának feladataiban résztvevő, önkéntesekből szerveződő *polgárőrségre* (köztük a vidéki területeken a lovas polgárőrökre);
- az önkormányzatok által a termőföldek és az azon lévő termények, termékek, felszerelések, eszközök, haszonállatok, építmények és földmérési jelek védelme érdekében szervezett *mezőri szolgálatra*;
- a hegyközség által finanszírozott, hegyközségi tanács és a rendőrkapitány által felügyelt, és a hegybíró irányítása alatt álló, a szőlőültetvények őrzését ellátó *hegyőrökre*;
- az állami és/vagy önkormányzati *természetvédelmi őrszolgálatokra*, amelyek feladata a természeti értékek és területek, a természetvédelmi célú létesítmények és vagyontárgyak, továbbá a régészeti lelőhelyek és leletek védelme, őrzése, megóvása és károsításuk megelőzése. Itt kell megjegyeznünk azt is, hogy a természetvédelmi őrzés is számos új kihívással néz szembe (ilyenek például az illegális hulladéklerakás, a védett állatok pusztítása, a védett növények és/vagy gombák engedély nélküli gyűjtése és kereskedelme, vagy az illegális terepmotorozás és quadozás), melyek egy része a vidéki turizmushoz kapcsolódó tevékenység;
- a főként a természeti turizmushoz kapcsolódóan az *erdőőrökre*, a horgászturizmus okán a *halőrökre*, vagy a vadászturizmus kapcsán a *vadőrökre*.

Az **élet- és egészségbiztonságért** felelős Országos Mentőszolgálat (OMSZ) technikai és humánerőforrás-kapacitása (6. táblázat) megfelel az egyes területi egységek területi jellemzőinek és igényeinek. Azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a térinformatikával foglalkozó Esri Magyarország a mentőállomások helyét, a közúti viszonyokat és természetesen a KRESZ szabályait is figyelembe vevő számításai szerint (ESRI MAGYARORSZÁG, é.n.) összesen 898 olyan település van hazánkban, amelyen a szakmailag elfogadott 15 percen belüli kiérkezési időre nem számíthatunk (legrosszabb a helyzet a Bakonyalján, a Szigetközben és néhány alföldi településen). A helyszínre érkezés tekintetében nincs a normaidőre vonatkozó nemzetközi előírás – a sürgősségi ellátásban elfogadott standard –, amin belül az elkezdett beavatkozás esetén jó túlélési esélyekre van kilátás. Mivel 1 perc késlekedés a szakemberek egybehangzó véleménye szerint 10%-kal csökkenti annak esélyét, így vannak országok (például az Egyesült Királyság), ahol a kívánatos kiérkezési időt ennek a felében határozzák meg. A Magyar Légimentő Nonprofit Kft. adatbázisa szerint a 7 mentőhelikopter-bázisról (Budaörs, Sármellék, Balatonfüred, Pécs, Miskolc, Debrecen, Szentes) 15 percen belül eléri az ország egész területét; bár Győr-Moson-Sopron és Vas megye, továbbá Bács-Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye egyes településein az előbb említett normaidő nem minden esetben valósul meg.

A már említett fesztiválok kapcsán figyelemmel kell lennünk a 41/2014. (VI. 30.) EMMI rendelet előírásaira is. Az OMSZ 2017-ben 5007 rendezvényt biztosított, melyek 62%-a vidéken – legnagyobb arányban a Nyugat-Dunántúlon (13%), Észak-Magyarországon és a Közép-Dunántúlon (9-9%) – valósult meg. A 10 ezer fő alatti rendezvények esetében a munkában a *magán-mentőszolgálatok* is részt vesznek.

Területi egység megnevezése	Mentő-állomások száma	Rendelkezésre álló járműpark (db)					Munkatársak száma (fő)			
		Robakocsis	Mentőőrszár-mentőorvasi kocsis	Észkocsis	Kiemelt mentőgépkocsis	Mentőgépkocsis	mentőorvos	mentőőrszár	mentőápoló	gépkocsis vezető
Budapest	15	6	5	16	9	40	40	103	262	268
Pest	23	1	1	11	5	51	10	47	225	228
<i>Közép-Magyarország</i>	38	7	6	27	14	91	50	150	487	496
Komárom-Esztergom	9	1	1	3	3	16	1	25	86	81
Fejér	12	1	1	5	7	14	4	35	112	109
Veszprém	11	1	2	6	7	13	2	36	116	115
<i>Közép-Dunántúl</i>	32	3	4	14	17	43	8	96	314	304
Győr-Ménfőcsanak-Sopron	9	1	3	5	3	21	7	29	97	96
Zala	10	1	1	3	3	21	2	21	96	102
Vas	10	1	1	5	2	17	6	28	95	96
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	29	3	5	13	8	59	15	78	288	293
Borsod-Abaúj-Zemplén	24	1	2	12	8	43	4	70	253	255
Héves	10	1	1	4	2	21	3	22	103	109
Nógrád	8	1	1	5	2	9	2	25	63	68
<i>Észak-Magyarország</i>	42	3	4	21	12	73	9	117	419	432
Baranya	10	1	2	7	4	21	6	36	118	121
Somogy	13	1	1	5	3	30	5	27	124	131
Tolna	9	1	1	3	3	18	0	20	87	86
<i>Dél-Dunántúl</i>	32	3	4	15	10	69	11	83	329	338
Jász-Nagykun-Szolnok	16	1	1	10	6	22	2	34	147	146
Hajdú-Bihar	14	1	2	13	3	34	16	64	190	203
Szabolcs-Szatmár-Bereg	18	1	1	10	6	33	0	59	183	186
<i>Észak-Alföld</i>	48	3	4	33	15	89	18	157	519	534
Bács-Kiskun	13	0	1	8	3	28	7	37	137	138
Békés	12	0	1	7	5	25	1	40	126	128
Csongrád	8	0	1	7	3	22	8	33	103	114
<i>Dél-Alföld</i>	33	0	3	22	11	75	16	109	366	380
Ország összesen	254	22	30	145	87	499	127	790	2720	2778

6. táblázat: Az Országos Mentőszolgálat (2017) technikai és humánerőforrás-állományának területi eloszlása

Forrás: OMSZ, saját szerkesztés

A vidéki vízi turizmus szempontjából fontos szervezet a – több mint ezer fővel dolgozó – *Vízimentők Magyarországi Szakszolgálata*, amely a Balaton partján több mint 50 strandon, országszerte összesen több mint 80 helyszínen 7 mentőhajóval, 5 mentőbázison vesz részt a biztonság erősítésében (VÍZIMENTŐK, é.n.). Ugyanígy speciális mentési tevékenységet látnak el az *alpinisták*, *barlangi mentők*, *búvárok* is.

A vendégek egészségének biztonsága a felsorolt szakhatóságok mellett a vendéglátók feladata is. Jelenleg a turisztikai képzésekben nem jelennek meg az elsősegélynyújtáshoz kapcsolódó alapismeretek. Életmentő lehet egy elérhető defibrillátor és a használatához értő kezelő is. Miközben Európa számos országában számos attrakció közelében megtalálhatók ezek az eszközök a használatra vonatkozó többnyelvű információval együtt, addig ez hazánkban nem jellemző. A MAGYAR NEMZETI SZÍVALAPÍTVÁNY (é.n.) adatbázisa szerint az országban félezer félautomata készülék található, főleg oktatási, sport- és egészségügyi intézményekben, illetve áruházláncok egységeiben. A fürdőlétesítményekben kötelező, de mindössze 4 szálloda – ebből egy-egy a fővárosban, Győrben, Szarvason és Sárváron – szerepel az adatbázisban. A mobiltelefonon is megjeleníthető, a nyilvános, közforgalmú helyeken elhelyezett félautomata defibrillátor országos adatbázist az OMSZ jelenleg készíti; ennek promotálásában a turisztikai szakmának is részt kell vállalnia.

Katasztrófavédelemmel utazása során is bárki találkozhat. A *katasztrófavédelem* a természeti katasztrófák tárgykörébe a hidrológiai (árvíz, belvíz, hirtelen áradás), a geológiai

(földrengés, földcsuszamlás) és a meteorológiai (szélviharok, szélsőséges hőmérséklet, heves zivatar, tornádó) helyzeteket sorolja, míg a civilizációs eredetű veszélyekhez a nukleáris és vegyi balesetek, a közlekedési balesetek, tüzesetek (épület-, szabadtéri és erdőtüz), a járványok, a tömegrendezvények veszélyei és a biológiai veszélyek (közte a szúnyoginvázió) tartoznak. Összevetve ezeket a vidéki turizmustöke elemeivel nem vitatható, hogy közülük a táj, a flóra és fauna; a földtani és talajadottságok, a domborzat; a levegő és levegőminőség, valamint a víz és a vízminőség, illetve a vízrajz – mint természeti erőforrások – a természet biztonságához; az épületek, a történelmi (és ipartörténeti) emlékek, az útvonalak és ösvények, továbbá maga a vidéki életmód és gazdaság a civilizáció létéhez köthető katasztrófák elkerüléséhez tartozó kérdések.

A települések védelmi osztályba sorolásáról szóló 2012 óta hatályos szabályzórendszer hazánk településeit – a veszélyeztető tényezők bekövetkezésének gyakorisága és a helyzet hatásainak figyelembevételével – 3 kategóriába sorolta. Az I. (veszélyes) kategóriába 155, főként a vidéki turizmusban is erősen érintett alföldi település került (TÓTH – HARMATI – CSEH-SZAKÁL, é.n., 5. o.)

A természeti katasztrófák száma a világon mindenütt emelkedik, sőt a korábban csak ritkábban tapasztalt természeti jelenségek (például hazánkban a tornádó) is megjelennek. Magyarországon a leggyakrabban az árvizek (főleg Észak-Magyarországon, az Észak- és Dél-Alföldön, illetve a Nyugat-Dunántúl északi területein), a *villámárvizek* (elsősorban Észak-Magyarországon és a Dél-Dunántúlon, Közép-Magyarországon és a Közép-Dunántúlon), a *belvizek* (szinte az egész Alföldet érintik), a *viharok és szélviharok* (leginkább a Kisalföldet, a Dunántúli-középhegységet, a Balaton térségét, Somogy megye északi részét Fejér és Pest megyét érintik), illetve az *erdőtüzek* (a legveszélyeztetettebb megyék Bács-Kiskun és Borsod-Abaúj-Zemplén) okoznak problémákat (GYENES, 2011) a vidéki turizmus által is erősen érintett (3.3. fejezetben bemutatott) területeken. Utóbbi vonatkozásában érdemes felhívni a figyelmet a kijelölt tűzrakóhelyek fontosságára (a kirándulók által kedvelt Börzsönyben – Királyréten – például mindössze egy darab van!).

A rendkívüli időjárási helyzetek gyakran okoznak problémát a turizmusban érintett fogadóterületek turizmusáért és biztonságáért felelős szervezetek, továbbá a vállalkozások és a turisták számára. A hirtelen lehulló nagy mennyiségű csapadék például a víz alá került vagy sárral, iszappal szennyezett utak karbantartásáért felelős önkormányzat vagy a közút kezelője számára jelent plusz feladatot. A közlekedés biztonságának fenntartása (a járhatatlanná váló utak miatti elterelések, útlezárások) a rendőrség hatáskörébe tartozik. Az erdős területeken a felázott talaj miatt kifordult fák, a járhatatlanná vált turistautak a területileg illetékes állami erdészet, vagy magántulajdonú erdő esetén tulajdonosára/kezelőjére ró feladatot. A turisztikai szolgáltatók problémája például az ingatlanok víz alá kerülése, beázása, továbbá szabadtéri programok, szervezett túrák (gyalog, lóháton, vízen) esetén azok megszakítása vagy elmaradása, illetve mindezek következményeinek kezelése. Hasonló helyzeteket teremthet egy szélvihar is. Az extrém hidegnek és melegnek gazdasági hatásai is vannak a fűtési és hűtési költségek megnövekedése okán. Mindezekre már a turizmus tervezésekor, illetve a szolgáltatás kialakításakor érdemes odafigyelni, hiszen a problémák utólagos kezelése sokkal több kockázattal jár.

A **közlekedésbiztonság** vidék-specifikus – a turistákat is érintő – tényezői között kell megemlíteni a *vadveszélyt*, amely gyakran okoz vagyoni kárt vagy személyi sérülést a vadászterületnek nem minősülő közutakon, illetve autópályákon, elsősorban a vadak párzási

időszakában. Őzek esetében ez ráadásul a turisztikai főszezonra, július–augusztusra, tehető, a szarvasoknál pedig az augusztus–októberi időszakra esik (területtől függően). Kiemelten veszélyesnek számít a téli nagyvadadászatok vagy a tavaszi illegális agancsozás ideje. A legveszélyeztetettebb a hajnal, az alkonyat és az éjszakai órák. Sokszor tapasztalható, hogy a vadveszélyre figyelmeztető táblákat (kihelyezése a vadászatra jogosult társaság kötelessége, a vonatkozó szabályokról a KRESZ is rendelkezik) a közlekedők nem veszik figyelembe, és nemritkán a vadak megjelenését mintegy turisztikai attrakciónak tekintik.

A tavaszi és az őszi mezőgazdasági munkák ideje alatt a vidéki közutakon közlekedőknek – a rendőrségnek és az útkezelőknek is – problémát okoz a *sárfelhordás*. Bár a KRESZ itt is egyértelműen kimondja, hogy a mezőgazdasági gépek kezelőjének a felelőssége a jármű letakarítása a szilárd burkolatú úttestre hajtás előtt – vagy ennek hiányában a szennyeződés eltakarítása –, de ez igen gyakran elmarad. A másik probléma, hogy a lassan haladó, az úttest szélességének jelentős részét elfoglaló mezőgazdasági gépek a türelmetlen – sokszor a vidéki munkákat és gépeket nem ismerő, városi – gépjárművezetőt nemritkán körültekintés nélküli előzésre motiválják.

Vidéki területek közútjain, erdőiben, turistaútjain stb. *lovasokkal* (köztük a lovas turizmusban részt vevőkkel) és *ló vontatta járművekkel* (így a turisztikai szolgáltatásként is igénybe vehető fogatokkal, hintókkal, télen lovas szánokkal) is találkozhatunk, amely számos biztonsági kérdést is felvet a turizmusban részt vevő gépkocsivezetők, kerékpározók, gyalogosok, illetve a lovas turizmus résztvevői, továbbá a lovas – és más vidéki turisztikai – szolgáltatók körében. A KRESZ a közutakon és a közforgalom elől el nem zárt magánutakon folyó közlekedést szabályozza, míg az ezeknek nem minősülő erdei és egyéb utakon, ösvényeken, mezei csapásokon, legelőkön stb. történő közlekedésre nem vonatkozik. Bár lovasnak tilos főútvonalon közlekednie, ez alól kivételt képez – és gyakran meg is történik – az az eset, amikor más út nem áll rendelkezésére (például ha a lovardából a terepre másképp nem tud kijutni). Tereplovaglás esetén a 14/2008. (XII. 20.) ÖM rendelet csak a kereskedelmi szolgáltatás keretében történő csoportos tereplovaglást szabályozza. Az erdőben történő rekreációs vagy sportolási célú lovaglásban kedvező, ugyanakkor új biztonsági kérdéseket is felvető szabályokat hozott a már hivatkozott erdőtörvény 2013. évi módosítása a Kincsem Nemzeti Lovasprogrammal (KÖZIGAZGATÁSI- ÉS IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM, 2012) összhangban, mely szerint megszűnt az erdei utakat használó lovasok gyalogos turistáktól való megkülönböztetése. Egy lovastúra-útvonalat akkor tekinthetünk biztonságosnak, ha azon nem kell tartani kóbor kutyáktól vagy más veszélyes állatoktól; megfelelőek az út- és domborzati viszonyok; lovastúra-vezetők segítik a kikapcsolódást; baleset esetén azonnali orvosi és állatorvosi segítség kapható; rendelkezésre áll a kapcsolódó infrastruktúra. A biztonságot érintő további kérdéskörök: a speciális információs rendszer, a tájékoztatás és a folyamatos karbantartás is. Végül mindenképpen meg kell jegyeznünk azt is, hogy a lovastúra-útvonalakat a gyalogos és kerékpáros túrázók is igénybe veszik, ezért a tájékoztatás biztonsági szempontból különös jelentőségű.

Nem vitatható tehát, hogy a vidéki területeken számos – a városi környezettől eltérő – **speciális**, a fizikai biztonsághoz kapcsolódó vagyoni-, élet- és közlekedésbiztonsági **tényező**vel is számolnunk kell. Ezek veszélyeztetettjei között a szükséges ismeretek hiányában lévő, vagy téves információkkal rendelkező, a helyzetet kezelni nem tudó turisták jelentős arányt képviselnek. Habár a tájékozódás felelőssége az utazásban részt vevőé, ugyanakkor

nem tekinthetünk el a desztináció turizmusának szervezésében és lebonyolításában részt vevő hatóságok, szakmai és civil szervezetek, vállalkozások tájékoztatási felelősségétől sem.

Az előbb említett lovas turizmuson túl a fizikai biztonság kérdései is megjelennek a vidéki aktív turizmus több termékcsoportjában, így elsősorban a vadászturizmusban, a kerékpáros turizmusban (lásd a 4.1.7. fejezetben) és a sportturizmusban (különös tekintettel az extrém sportokra). A vadászat és *vadászturizmus* vonatkozásában az Országos Magyar Vadászkamara által kiadott balesetvédelmi és etikai szabályok (UNGOR, 2015) részletesen tárgyalják a biztonsághoz kapcsolódó kérdéseket. Éppen ezért elsősorban arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a vadászati területeken – tekintettel az idények egybeesésére – nem vadászok (például természetjárók, gyógynövény- és gombagyűjtők, kerékpározók, lovasok, terepmotorosok, vagy éppen mezőgazdasági munkát végzők, stb.) is előfordulhatnak. Számukra a vaddal való találkozás váratlan, ismeretlen esemény; nem megfelelő viselkedés esetén biztonsági kockázata jelentős (főleg az állatok párzási és fialási időszakában). Sokszor okoz problémát, hogy a turista (akár gyermekkel is) kilátónak használja az éppen használaton kívüli vadászlest, ami csapadékos időben csúszhat, lépcsője és korlátja korhadt lehet, vagy abban akár darázsfészkek lehetnek. A vadgazdálkodási, vadászati és turisztikai szervezetek, hatóságok és vállalkozások együttműködése (JILLY, 2017), elsősorban a szervezett programok egyeztetése, valamint a tájékoztatás segíthet mindezek megelőzésében.

Az extrém sportok vonatkozásában valamennyi sportág (például vadvízi evezés, fal-, hegy- és sziklamászás, barlangászat, bázisugrás, bungee jumping, hőléggallonozás stb.) részletes kifejtésére jelen monográfia nem ad lehetőséget, de az mindenképpen említést érdemel, hogy az ezek szervezésében részt vevő utaztatói szektor és a sporthoz valóban értő szervezetek és képzett vezetők együttműködésének hiánya (sajnos sokszor találkozunk ezzel) számos kockázatot rejt, továbbá a kapcsolódó infrastruktúra sem mindig megfelelő (króm-acél létra például egy párás erdei környezetben).

Végül a *medveveszélyre* mint biztonsági kockázatra hívjuk fel a figyelmet, ami ugyan hazánkban nem jelent kiemelt problémát, Erdélyben azonban nemritkán emberáldozatokat is követel. Medvével jellemzően az erre nem felkészült turista találkozhat nemcsak az erdőkben vagy a települések határában, de akár turisztikai látnivalók közelében vagy településeken belül is, hiszen a könnyen megszerezhető élelem vonzza az állatokat. Az érintett területen legalább a legfontosabb küldőpiacok nyelvén kihelyezett tájékoztatók, desztinációs és szolgáltatói honlapok, a turisztikai szolgáltatók tájékoztató kiadványai hívhatnák fel a figyelmet a veszély elkerülésére. A medve ugyanakkor önálló turisztikai attrakciót is jelent, számos szolgáltató kínál medveles-túrákat (például teljesítménytúra keretében vagy dzsipekkel) a kalandra vágyók számára. Kevesebb szó esik róla, a területekre érkező turisták informálása is nagyon hiányos, de ugyanígy veszélyforrásnak számítanak a havasi legelőkön tartott állatokat (juhokat, teheneket) őrző *pásztorkutyák* is.

4.1.3. Gazdasági biztonság

A makro-, mikro- és egyéni szinten egyaránt értelmezhető gazdasági biztonság kérdésköréhez tartozik elsősorban a nyersanyagokhoz és az energiahordozókhoz való hozzájutás lehetősége és az energiaellátás folyamatossága, az értékesítés-, valamint a finanszírozás biztonsága (nemzetközi és hazai forrásbevonás lehetősége), a munkaerőpiaci biztonság, de a stabil és kiszámítható – így biztonságos - gazdasági szabályzórendszer (adópolitika)

is (TAKSÁS, 2013). Az ellátásokhoz való hozzáférés biztonsága egyben a szolgáltatásokhoz (köztük a turisztikai és vendéglátó szolgáltatásokhoz) való hozzáférés biztonságát is jelenti.

A **finanszírozás biztonságához** kapcsolódtak korábban a Nemzeti Diverzifikációs Program, a LEADER- és LEADER+-programok, az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP) és az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP), melyekbe a turizmusfejlesztés is beépült. Miközben ezek a pályázati rendszerek elősegítették a vidéki turizmusban jó adottságokkal és lehetőségekkel rendelkező hátrányos helyzetű térségekben és településeken a turisztikai fejlesztések megvalósulását, számos akadályt is állítottak a falusi és agroturisztikai fejlesztésekben. Talán a legfontosabb ilyen probléma, hogy a pályázati rendszerből kimaradtak a főváros és a megyeszékhelyek agglomerációiban lévő falusi települések, amelyek ugyanakkor a városi lakosság legfontosabb rekreációs területei. A közösségi és térségi együttműködésen alapuló fejlesztések támogatása minimális volt. A vidéki turizmus különböző formáinak fejlesztésére szánt vidékfejlesztési pályázati forrásokat többször felfüggesztették, továbbá az elnyert támogatások folyósítását, elszámolását adminisztrációs kötıtségek nehezítették, előnytelenül elnyújtva a beruházásokat. Jelenleg a vidék turizmusának fejlesztését a Széchenyi 2020 keretén belül megvalósító Vidékfejlesztési Program (közte a VP6-6.4.1-16 jelű pályázat) támogatja. A turizmus szempontjából is fontosak, hiszen a vidékre látogatóknak kiegészítő vonzerőt jelenthetnek, továbbá a Földművelésügyi Minisztérium „Az Év Tanyagazdasága”, illetve „Az Év Hagyományőrző Tanyája” felhívásai, amelyek elsősorban az eredeti tanyai jelleg és a tájba, természeti környezetbe illeszkedő tanyakép megőrzésére, a hagyományok gyakorlatban történő megélésére, a környezetkímélő gazdálkodási módszerek alkalmazására, illetve az őshonos növény- és állatfajok gazdaságban történő használatára helyezik a hangsúlyt.

A vidéki turizmus **munkaerőpiaci biztonsága** – mely számos tényező függvénye – valójában a szolgáltatási folyamat fenntartásához és bővítéséhez szükséges megfelelően képezett, a vidék és a turizmus jellegzetességeit egyaránt ismerő, a külföldi vendégforgalom okán nyelveket beszélő, a digitalizálódó világban eligazodni képes munkaerő meglétét jelenti. Ezek a képességek egyrészt a vidéki lét tapasztalatából, másrészt a kapcsolódó képzéseken (például a szakiskolákban, felsőoktatási szakképzésekben, felnőttképzésekben) szerezhetők meg. A falusi vendéglátók néhány társadalmi jellemzőjét vizsgálva Kovács (2016) is kiemeli, hogy bár a vendéglátók közel 60%-át az 50 feletti korosztály adja, de megjelenik a fiatalabb, 30-as éveiben járó vállalkozói réteg is, akik nem a régi családi vállalkozást viszik tovább, hanem új szereplőként lépnek a munkaerőpiacra. A munkaerőpiac „újratemelődése” kapcsán említést érdemelnek azok a már saját tőkével rendelkező 40-es 50-es korosztályhoz tartozók, akik a vidéken megüresedett ingatlanok felvásárlásával és turisztikai hasznosításával kívánnak aktív tevékenységet és kiegészítő jövedelmet biztosítani maguk számára. Ezeket a folyamatokat az előbb említett pályázati lehetőségek erősíthetik. E kérdéskörben érdemes kitérni a hazai vidéki területek egy érdekes jelenségére, mégpedig a külföldiek (főleg hollandok, osztrákok és németek) által felvásárolt, jellemzően rossz állapotú, de szép természeti környezetben található falusi házak kérdésére. Ezeket a főleg Baranya, Jász-Nagykun-Szolnok, Heves, Somogy, Tolna, Zala és Vas megyében található, nemritkán helyi védettséget élvező portákat új tulajdonosaik felújítják, és áttelepülve állandó lakóhelyként vagy második otthonként használják; bővítik és turisztikailag hasznosítják. Gyakran az is megfigyelhető a kistalvakban, hogy egykori épületek elbontásával épülnek nagyméretű, a tájba ugyan kevésbé illeszkedő, azonban szép és rendezett, de panziószerű

házak. Ez a tény, bár a környezetben pozitív változásokat is hoz (felújított, rendezett utca-kép, szép porták), mégis negatív következményekkel is jár, hiszen a falu képe megváltozik. Érdekes ebből a szempontból néhány külföldi ország – köztük Olaszország – példája, ahol vidéki turizmus céljára csak régi épületet lehet felújítani vagy átalakítani természetesen a helyi építészeti stílus maximális figyelembevételével. További érdekes kérdések: a külföldi tulajdonos esetén a magyar hagyományok átadásának képessége, a helyismeret, továbbá az is, hogy a Magyarországon képződött jövedelmek jelentős részét (egyes számítások szerint 80%-át) a területéről elviszik.

A munkaerőpiac problémáihoz tartozik a jól képzett, nyelveket beszélő, a turizmus és vendéglátás területén tapasztalattal rendelkező szakemberek elvándorlása is. Számos vidéki területen a minőségi szolgáltatásnyújtást szinte ellehetetleníti a szakemberhiány, főleg a vendéglátáshoz kötődő munkakörökben (szakács, cukrász, pincér, konyhai kisegítő); de hiány van túravezetőkől és úszómesterekből is.

A **gazdasági szabályzórendszer** kiszámíthatósága és stabilitása valamennyi vállalkozás számára kiemelt kérdés. A turisztikai vállalkozások számára ez azért is fontos probléma, mert az értékesítés folyamatából következően a szolgáltatások árait már jóval (körülbelül 1 évvel) annak igénybevétele előtt meg kell határoznunk. Egy hirtelen jött adóemelés – a már lekötött szerződések esetében – nem hárítható tovább, az a vállalkozó nyereségét rontja. Ráadásul a vidéki turizmusban különösen jellemző mikro- és kisvállalkozások számára a változásokhoz való folyamatos alkalmazkodás pluszkielégítést jelent. Sokszor egy adó kedvező változása (például az elmúlt időszakban az áfa csökkentése) valamilyen más adó növekedésével jár együtt (kivetették a 4%-os turisztikai hozzájárulást). Az idegenforgalmi adó (ifa) mértékét – ami bár nem a vállalkozót terheli – az önkormányzatok sokszor évente változtatják; ez az utazás fajlagos költségének emelése okán a versenyképességet ronthatja az árérzékeny utazói kör szempontjából. Turisztikai törvény hiányában ráadásul az ifa turizmusba való visszaforgatására az önkormányzatot semmi sem kötelezi (hazánkban kizárólag Nyíregyházán valósul ez meg 100%-ban). Problémát jelent az is, hogy a korábban kiszámítható ifa utáni állami hozzájárulás folyamatosan csökkent, ma már nem is minden önkormányzat kapja meg. Ez a legtöbb esetben vagy a fejlesztések elmaradásához, vagy az ifa továbbemeléséhez vezet. A (vidéki) turizmus gazdasági szabályzórendszerének korszerűsítése is fontos lenne. Napjainkban az idejéltúlt jogszabályok [például a 37/1996. (X. 18.) NM rendelet a közfürdők létesítésének és üzemeltetésének közegészségügyi feltételeiről] jogalkalmazói értelmezése olyan anomáliákhoz vezet, hogy valójában egy kisméretű medencével vagy egy 6 fős pezsgőfürdővel rendelkező falusi szálláshely is közfürdőnek minősíthető, és rajta a vonatkozó előírások számonkérhetők. A szálláshelyekre vonatkozó hatályos rendeletben a magán szálláshelyek és a falusi szálláshelyek pontos értelmezése elmarad, a fizetővendéglátás valójában csak egy adózási forma; ilyen szálláskategória jogszabályba foglalva nincs. A szabályzórendszer tehát – a FATOSZ elnökének és a megkérdezett vállalkozásoknak az egybehangzó véleménye szerint is - felülvizsgálatra, korszerűsítésre szorul. Ugyanígy fontos feladat lenne a vidéki turizmusban természetes személyként szolgáltatást nyújtók adózásának könnyítése, az östermelői kedvezményekkel való összevonás lehetőségének megteremtése is.

4.1.4. Társadalmi biztonság

A társadalmi vonatkozások érintik a nyelvet, a kultúra, a vallás, az adott területen elfogadott – jellemzően tradicionális – társadalmi és politikai értékeket, vagy az esetleges változások minél szélesebb körű támogatottságának megszerzését. Az etnikai és vallási összetétel esetleges megváltozása – amely napjainkban számos országot és természetesen annak vidéki területeit is érinti – komoly társadalmi kihívást jelent, és a turizmusra is hatással van. Idetartozik a demográfiai változások kérdésköre (közte egyes területeken a túlnépesedés, másról a népességfogyás, az elöregedő társadalmak problematikája) is (lásd 4.2.1. fejezetben).

4.1.5. Biztonságos környezet

A környezeti és környezetvédelmi szempontok, valamint a fenntarthatóság napjainkban egyre hangsúlyosabbak. Idetartozik elsősorban az éghajlatváltozás, melynek hatásai az általa okozott feszültségek miatt előbb-utóbb biztonsági kockázatot jelenthetnek. A globális felmelegedés hatásai (például az elsvatagosodás, a felmelegedés, a tengerszint emelkedése vagy a talajvízszint csökkenése) átrendezik és alapvetően leredukálják az életteret. A kialakuló szélsőséges időjárási helyzetek (melyekről azonnali válaszokat kívánnak az élet szinte valamennyi területén) a (vidéki) turizmus fejlesztésében sem hagyhatók figyelmen kívül.

Az éghajlat és az **időjárás** az egyik legfontosabb utazási döntést meghatározó tényező, ezáltal turisztikai erőforrásként, vonzerőként is értelmezhető, ugyanakkor kockázati faktor is. Egy terület turisztikai vonzerejét befolyásoló tényezők között az éghajlat és a biztonság kiemelt jelentőségűek, így együttes vizsgálatuk a vidék vonatkozásában is indokolt. A klímaelemek lehetővé tehetik vagy korlátozhatják bizonyos turisztikai tevékenységek folytatását. A turisztikai klímapotenciál ismeretében a szolgáltatók a kínálati elemeket optimálisabban tudják kialakítani és elosztani, a turisták pedig az éghajlati körülmények ismeretében választhatják meg utazásuk célterületét, időszakát és az utazás alatt végzett tevékenységeiket, de akár biztosítási igényeiket is. A klimatikus viszonyok hatnak a látogatók komfortérzetére és elégedettségére (Kovács, 2017), sőt kiadásaira is. A klímaváltozás elsősorban a tömegturisztikai termékek (tengerpartok és hegyvidékek) turizmusát érintik, de valamennyi termék esetében változásokat jelentenek, és kihívások hordozói. A turisztikai klíma összetevőinek (2. ábra) kutatása, valamint előrejelzése az eredményekről, továbbá a szolgáltatók és a potenciális, illetve a már a területen tartózkodók hiteles és naprakész tájékoztatása éppen ezért kiemelt kérdéssé vált.

ESZTÉTIKAI	FIZIKAI	TERMIKUS
	szél	
	csapadék	
napfénytartam	hó	A levegő hőmérsékletének, a szélnek, a napsugárzásnak, a levegő nedvességtartalmának és a hosszú hullámú sugárzásnak hatására alakul
látási viszonyok	jég	
fényviszonyok	időjárási szélsőségek	
nappal hossza	levegő minősége	
szinoptikus helyzetek (felhő, köd stb.)	UV sugárás	
	illatok	
	zajok	
	levegő minősége	
Vonzó, élmény	Bosszúság, veszély, aktivitás	Termikus komfortérzet, terápiás lehetőség
ESZTÉTIKAI	FIZIKAI	TERMIKUS
	szél	
	csapadék	
napfénytartam	hó	A levegő hőmérsékletének, a szélnek, a napsugárzásnak, a levegő nedvességtartalmának és a hosszú hullámú sugárzásnak hatására alakul.
látási viszonyok	jég	
fényviszonyok	időjárási szélsőségek	
nappal hossza	levegő minősége	
szinoptikus helyzetek (felhő, köd stb.)	UV sugárás	
	illatok	
	zajok	
	levegő minősége	
Vonzó, élmény	Bosszúság, veszély, aktivitás	Termikus komfortérzet, terápiás lehetőség

2. ábra: A klíma és a turizmus kapcsolata

Forrás: SZABÓ (2010), TÓTH – HARMATI – CSEH-SZAKÁL (é.n.), KOVÁCS (2017), saját szerkesztés

CSETE – PÁLVÖLGYI - SZENDRŐ (2013) Magyarország turizmusának klímaváltozás miatti veszélyeztetettségét 35 turisztikai termékre vizsgálva megállapította, hogy az időjárási paraméterek az egyes turisztikai termékek esetén más-más fontossággal bírnak; a leginkább veszélyeztetett termékek a szabadtéri turizmusformák, köztük a vidéki természeti és aktív turizmus. A legveszélyeztetettebb területek a Dél-Alföld, a Dél-Dunántúl és az Észak-Alföld.

A vidéki turisztikai termékek néhány példáját kiemelve a vízparti turizmusban a nap-sütés, a hőmérséklet, a szél és az UV-sugárzás mértéke a legfontosabb. A hegyvidékeken

(beleértve a klimatikus gyógyhelyeket is) a csapadék, a hőmérséklet, a szél és a levegő minősége a leginkább meghatározók. A vadász- és lovas turizmust vizsgálva a hőmérséklet, a szél, a fény- és látási viszonyok, az illatok és zajok egyaránt fontosak. A természetjárók a csapadékra, hőmérsékletre, látási viszonyokra érzékenyek. A közvetlen klímáparamétereken túl a klímaváltozás természeti hatásai is problémákhoz vezethetnek (szúnyogok, kullancsok). A sokakat vonzó tiszavirágzás, a szentjánosbogarak rajzása, vagy a szarvasbögés ideje eltolódik, kiszámíthatatlanná válik.

Ahogy arról a környezeti veszélyeztetettségnek való kitettség (4.1.2 fejezet) kapcsán már szó volt, sokszor okoz problémát a hirtelen lehulló nagy mennyiségű csapadék, amely árvizeket és belvizeket okoz. Az Országos Vízügyi Főigazgatóság adatai szerint hazánkban az elmúlt 20 évben 21 folyó mentén dőlt meg a legnagyobb árvízszint. A leginkább érintettek Észak-Magyarország, az Észak- és Dél-Alföld, a Szigetköz, illetve a Duna menti területek. A viharok károkat okozhatnak az épületekben és az infrastruktúrában; a kidőlt fák például a közúti közlekedést, az erdők járhatóságát akadályozhatják, de a felmelegedéssel együtt járó szárazság idején akár erdőtüzek is kialakulhatnak (Észak-Magyarország és Bács-Kiskun a legveszélyeztetettebb).

A klíma megváltozásának gazdasági következménye például az energia árának emelkedése, a fűtés-hűtés költségeinek növekedése. Ezt támasztja alá az is, hogy a falusi szálláshelyek egy része csak szezonálisan üzemel.

A turisztikai szolgáltatóknak tehát ismerniük kell a terület adottságait és a potenciális veszélyforrásokat, melyeket már a telephely megválasztásánál, majd a tervezés időszakában (tájékozás, energetika stb.) és a termékfejlesztésben (kültéri és beltéri programlehetőségek) is figyelembe kell venniük.

4.1.6. Élelmiszer- és élelmezésbiztonság

Az élelmiszer- és élelmezésbiztonságot számos tényező befolyásolja (egyebek mellett a 4.1.5 pontban részletezett klímaváltozás is). Fontos kérdés, hogy a hagyományos termelési módokkal és rendszerekkel ellátható-e a Föld lakossága, vagy hogy szükségessé válik-e a génmódosított termelés. Az Európai Unióban és természetesen hazánkban is kiemelt figyelem hárul az úgynevezett élelmiszerlánc-biztonságra. Ebben a vonatkozásban merül fel a helyi termékek, a tájazonos, vegyi beavatkozás nélkül előállított (bio-) élelmiszerek elérhetőségének és az ökológiai gazdálkodás szükségességének és lehetőségének kérdése is a vidéki vendéglátók felelősségével együtt.

Az élelmiszerbiztonságra vonatkozó szabályozások elsődleges feladata az emberi élet és egészség legmagasabb szintű védelme. Alappillérei az Európai Parlament és a Tanács 178/2002/EK rendelete és a 852/2004/EK rendelet. A hivatkozott, illetve az ezekkel konvergencia hazai jogszabályok a teljes élelmiszerláncban gondolkodnak, meghatározzák a folyamat valamennyi szereplőjének feladatát és felelősségét, illetve előírják az élelmiszerek, valamint az élelmiszer-összetevők teljes élelmiszerláncban át biztosított nyomonkövethetőségét. A 852/2004/EK rendelet értelmében „a helyes gyakorlatról szóló útmutatókkal kell ösztönözni a megfelelő higiéniai gyakorlat alkalmazását”, ezért Nemzeti Útmutatók kidolgozására került sor hazánkban is (FÖLDMŰVELÉSÜGYI MINISZTERIUM 2018). Az útmutató használata önkéntes, de az abban előírtak betartását a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (NÉBIH) ellenőrzi.

A gasztronómia a turizmus egyik leggyakrabban igénybevett szolgáltatása, a „*coleur locale*” része (LENGYEL, 2004). A **gasztroturizmus** lehetőséget ad egyedi termékek fejlesztésére, hiszen nemcsak a magyar konyha egyedi, de maguk az egyes vidéki területek is sajátos hagyományokkal, ízvilággal, ételkészítési szokásokkal rendelkeznek. Az ünnepek és jeles napok speciális kínálata, a tájjellegű konyhák, a főzőversenyek és főzőtanfolyamok, az egyes történelmi korok konyhaművészete, továbbá a gasztronómiához kapcsolódó szabadidős rendezvények (például a bor-, pálinka- és egyéb gasztrokulturális fesztiválok), illetve szakmai találkozók ilyen egyedi termékek lehetnek. Egyes látogatók kifejezetten az adott térség gasztronómiai kínálata miatt érkeznek a desztinációba (ők a vidéki gasztroturisták), mások mint az utazási élményt jelentősen meghatározó kínálati elemet veszik igénybe a vendéglátó szolgáltatásokat. Mindannyiuk alapvető elvárása az elfogyasztott élelmiszertermékek minősége. A HACCP- (Hazard Analysis Critical Control Point) rendszer kidolgozása és betartása alapvető működési kritérium valamennyi élelmiszer-előállító, -forgalmazó, vendéglátásban résztvevő számára. Célja az élelmiszerek biztonságának megteremtése, a lehetséges kockázatok, veszélyek megállapítása, értékelése és kezelése.

A vidékbiztonság ezen dimenziójának turisztikai aspektusával a jogszabályok is foglalkoznak [36/2007. (VI. 13.) Kormányrendelet, 52/2010. (IV. 30.) FVM rendelet, 62/2011. (VI. 30.) VM rendelet]. A **falusi vendégasztal** és a **kistermelői vendégasztal** szolgáltatásait egyre többen keresik és veszik igénybe. Sok turista vásárolja meg a helyi termelők állati és nem állati eredetű, csomagolatlan és csomagolt termékeit is, főleg a **tájjellegű** illetve a **magyar** nemzeti értékekről és a Hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény hatálya alá tartozó **termékeket**.

Az ökológiai gazdálkodás kapcsán érdemelnek említést az öko- és **bioporták** (lásd 5.1.8 fejezetben).

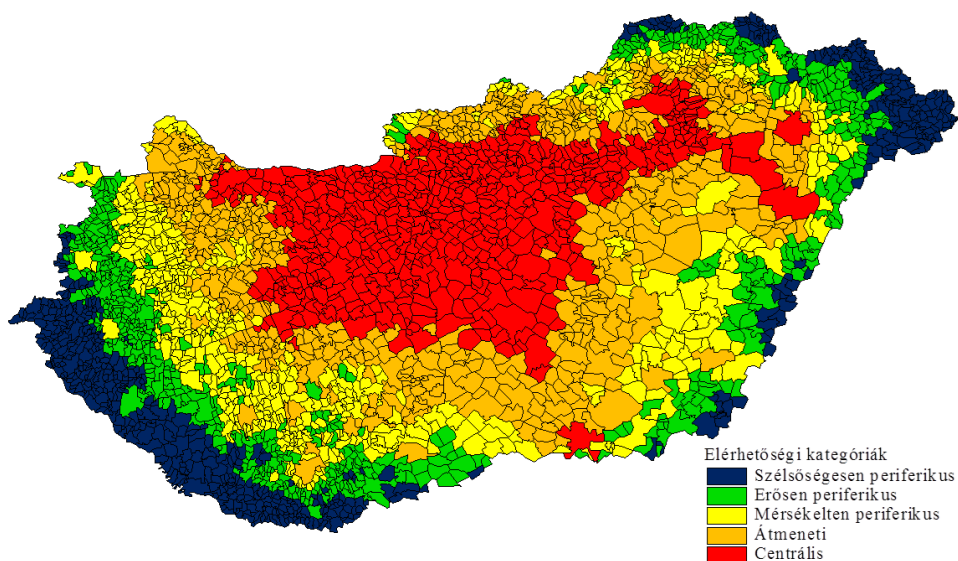
4.1.7. Biztonságos infrastruktúra

Az infrastruktúra tekintetében biztonságosnak az a térség tekinthető, ahol a közlekedés (a beleértve a megközelíthetőséget és a területen belüli közlekedést), a közműhálózat, valamint a kommunikációs rendszerek létesítményei és hálózatai rendelkezésre állnak és stabilan működnek. A társadalmi értelemben vett infrastruktúrához mindazon szervezetek, létesítmények, és hálózatok tartoznak, amelyek a lakosság életfeltételeit megteremtik, és a gazdaság működését lehetővé teszik. Viszonylag új fogalom a kritikus infrastruktúra, mely az 2008/114/EK tanácsi irányelv szerint „*azon eszközök, rendszerek vagy ezek részei, amelyek elengedhetetlenek a létfontosságú társadalmi feladatok ellátásához, az egészségügyhöz, a biztonsághoz, az emberek gazdasági és szociális jólétéhez, valamint amelyek megzavarása vagy megsemmisítése e feladatok folyamatosságának hiánya miatt jelentős következményekkel járna.*” (KATASZTRÓFAVÉDELEM, é.n.). A turizmus fogadásához a már említett közlekedés, közmű- és kommunikációs hálózat (azaz az általános infrastruktúra) mellett az elsődleges és másodlagos szuprastruktúrához tartozó (MICHALKÓ, 2007) szállás- és vendéglátóhelyek, valamint a kiskereskedelmi hálózat, a bankhálózat, a személyi és egyéb szolgáltatások egyaránt hozzátartoznak.

Tekintettel arra, hogy az elsődleges turisztikai szuprastruktúra elemeiről a monográfiában korábban már szó esett (3.3 fejezet), jelen fejezetben a vidéki turizmus szempontjából is kiemelten fontos megközelíthetőség, illetve a **közlekedési infrastruktúra** kérdésével

foglalkozunk. A gyors, kényelmes, olcsó és főleg biztonságos közlekedési infrastruktúra megléte nemcsak elengedhetetlen, de a versenyképesség meghatározója is. A közlekedés a turisztikai fogyasztás fontos összetevője. A látogatók által elvárt és igénybevett, ezáltal megfelelő közlekedési infrastruktúra függ a turisztikai termék típusától, a távolságtól, az utazás időszakától (a szezontól) és természetesen az üzemanyag árártól is. Egy desztináció közlekedési infrastruktúrájának értékelésekor a terület megközelítését biztosító ágazatok (közúti, vasúti, vízi és légi közlekedés) mellett fontos a terület belső közlekedési lehetőségeinek (tömegközlekedés, taxi, kerékpárutak stb.) és színvonalának (járatsűrűség, kényelem, biztonság stb.) vizsgálata is.

A magyarországi települések elérhetőségét (3. ábra) lineáris ellenállási tényező (TÓTH, 2013) alkalmazásával vizsgálva megállapítható, hogy a Közép-Magyarországtól való távolság növekedésével a helyzet romlik; a vidéki turizmusban is érintett néhány határ menti területen a legrosszabb (például a Záhonyi, Vásárosnaményi, Gyulai, Makói, Lentii, Kőszegi kistérségekben és az Őrség szinte teljes területén).

3. ábra: A magyarországi települések elérhetősége

Forrás: SZABÓ – REMENYIK (2016)

A jó közlekedésszervezés a turisták elégedettségére is hatással van. Ennek egyik központi kérdése az egyes közlekedési ágak csomópontjainak más közlekedési ágakkal való kapcsolatának megteremtése, ami az Európai Unió közlekedéspolitikájában is hangsúlyosan jelentkezik. Hazánk több vidéki, főleg kistelepülésének megközelíthetőségében problematikus, hogy a nem gépkocsival érkező egy közeli nagyvárost vasúttal vagy akár távolsági autóbusszal elér, azonban a továbbutazás már nem, vagy csak több átszállással, ritka menetrenddel, színvonalatlan közlekedési eszközökön biztosított.

Hazánk közúthálózatát – bár annak sűrűsége a negyedik legnagyobb az európai uniós tagországok sorában – jelentős területi különbségek jellemzik. A településsűrűséggel szoros összefüggésben különbség van az aprófalvas (például: Vas, Zala, Baranya), és a ritkább településhálózatú megyék (például: Jász-Nagykun-Szolnok, Bács-Kiskun, Hajdú-Bihar) úthálózata között. Az autópályák és autóutak sűrűsége a dunántúli megyékben magasabb. Az országos közutak burkolatának állapota az autópályák nélküli hálózat kétharmadán nem megfelelő, hullámos, nyomvályús, kátyús, ami a biztonságos közúti közlekedést is akadályozza. Az átlagosnál jobb a helyzet Somogy és Fejér megyékben, míg a legrosszabb Heves, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Zala és Bács-Kiskun megyében (utóbbinál a legmagasabb a nem szilárd burkolatú utak aránya).

A gépkocsival utazók számára az infrastruktúrához tartozó fontos kérdés a biztonságos, kényelmes megállást biztosító pihenők és parkolóhelyek megléte, továbbá a gépkocsiszerviz és a korszerű (megfelelő áru- és szolgáltatáskínálattal rendelkező, folyamatosan üzemelő, esztétikus és biztonságos kialakítású) üzemanyagtöltőállomás-hálózat is.

A vasúttal vagy távolsági autóbuszszal közlekedőknek nem közömbös a vasút- és autóbuszállomások kényelme, tisztasága és főleg biztonsága. Ez utóbbihoz tartozik a rendezett, akadálymentes környezet; várótermek és aluljárók (ha van); a korszerű (magasított) peronok; az állandó forgalmi szolgálat; a folyamatos jegykiadás (személyesen, jegy automatakkal); a több nyelven elérhető, aktuális és korszerű utastájékoztató és infokommunikációs rendszerek (Okos Pontok); de a térfigyelő és biztonsági kamerarendszerek megléte is.

A légiközlekedést a vidéki turizmus kapcsán egyrészt a külföldről repülővel érkező vendégek okán kell megemlítenünk, másrészt mint a tartózkodás alatt igénybevett élményszolgáltatást (sétarepülés, repülő taxi, helikopterezés, ejtőernyőzés). Magyarországon 5 nemzetközi repülőtér (a főváros mellett Sármelléken, Debrecenben, Pécsen és Győrben), 3 nyilvános repülőtér (Fertőszentmiklóson, Nyíregyházán és Siófokon), valamint 44 nem nyilvános sportrepülőtér (egy kivétellel vidéken) található (WIKIPEDIA, é.n.). A repülőterek esetében a turizmus- és közlekedésbiztonság kérdéseire tartozik a biztonságos utasforgalom és megfelelő infrastruktúra mellett a megközelíthetőség, valamint a helyi, továbbá országos közlekedési hálózatba illeszkedés lehetősége; a földrajzi (domborzat, talajszilárdság, természetes vizek jelenléte, stb.) és meteorológiai (uralkodó szélirány, rendkívüli időjárás, stb.) szempontból is biztonságos üzemeltetés feltételeinek megléte; továbbá a fenntarthatóság kérdésköre (az üzemeltetés során ne sérüljenek a társadalmi és környezetvédelmi szempontok).

A vízi közlekedés érintettsége hasonló a légi közlekedésben említettekhez, mivel a vízi turizmust jelen anyagban a vidéki turisztikai termékek csoportjába tartozó termékként értelmezzük. Idetartozik a sétahajózás; az alapvetően rekreációs célú vízisport-turizmus (például az evezés, csónakázás, kajakozás, kenuzás, vitorlázás); a vízhez kapcsolódó technikai sportok (jacht, motorcsónak, jet ski), valamint a vízi kalandturizmus és az extrém vízi sportturizmus (mint a rafting/vadvízi evezés; a barlangi, tengeri vagy tavi búvárkodás; a vízisízés, az ejtőernyős vízisízés, a surf; stb.). A biztonsági kockázatok itt is sokfélék; megjelennek a turisták, a szolgáltatók (például eszközkölcsonzók, kikötő-üzemeltetők, túraszervezők) és a desztinációk (lásd fenntarthatóság) szintjén. Különbség van a szervezett túrák (nomád, félnomád, komfortos, összkomfortos és csillagtúrák), valamint az egyéni túrák között is.

Végül, de nem utolsósorban a kerékpáros közlekedést és ehhez kapcsolódóan az egyre nagyobb méreteket öltő vidéki kerékpáros turizmust kell megemlítenünk. A hagyományos

kerékpáros turizmus (a kerékpározás adja a turisztikai élményt) mellett nő a kerékpáros nyaralások (körtúra, csillagtúra, vándortúra) száma is. Sokan egy programelemként vagy egyéb programokkal (városnézés, bortúra) kombinálva választják e közlekedési eszközt, de emelkedik a kerékpáros események (versenyek, teljesítménytúrák) száma is. A biztonság kérdése ez esetben is szerteágazó: megközelíthető a kerékpározók szabálykövető magatartása, a biztonságos kerékpáros infrastruktúra (kerékpárutak, tárolók, szervizek stb.) kiépítettsége, vagy akár a kerékpár műszaki (kötelező tartozékok) és vagyonszüksége (például regisztráció, biztosítás) oldaláról is. A fejlett kerékpáros turizmussal rendelkező országok (így Hollandia, Németország, Svájc, Csehország) szinte mindegyikében a lehető legkevesebb gépjárműforgalommal rendelkező területeken át vezető kerékpárút-hálózat összeköti a rurális területeket és a városközpontokat, továbbá összeköttetést biztosít a közösségi közlekedéshez, vasútállomásokhoz. Az útvonalak kialakításánál nem a két pont közötti legrövidebb út elvét alkalmazták, hanem a természet, a környezet élvezhetősége a fő szempont; az utak mentén pedig számos érdekes látnivalót és egyéb, megállásra alkalmas pontot (kerékpárosbarát szállás- és vendéglátóhelyeket) alakítottak ki. Alapvető szempontok az akadálymentesség és a tájékoztatás is (ECO CONSULT – COWI, 2010) Magyarországon a Nyugat-Dunántúl (beleértve az Őrséget és a Fertő tó térségét), a Pilis és a Dunakanyar, a Tisza-tó és a Balaton környéke tekinthető a legbiztonságosabbnak.

4.1.8. Fenntarthatóság

A fenntarthatóság mind a vidékbiztonság, mind a turizmus szempontjából fontos tényező. Értelmezhető fizikai, ökológiai, gazdasági, társadalmi, pszichológiai értelemben, továbbá a területen élő lakosok, a vállalkozások (esetünkben turisztikai vállalkozások) és – a turizmus esetében – a területet ideiglenesen felkeresők (látogatók) szemszögéből egyaránt.

A fenntartható fejlesztések minden esetben tekintettel vannak az adott – esetünkben vidéki – turisztikai desztináció **teherbíró képességére**, ami COOPER (1993) megfogalmazásában egy desztináció turizmus fogadására való képességét jelenti minőségromlás nélkül. A fizikai teherbíró képesség maga a befogadóképesség (a területen igénybe vehető szolgáltatások férőhelyszáma). Ökológiai értelemben azt a maximális látogatószámot kell figyelembe vennünk, amely nem okoz visszafordíthatatlan károsodást a környezetben. A gazdasági teherbíró képességen azt értjük, hogy milyen szintig képes a terület teret adni a turisztikai szolgáltatásoknak anélkül, hogy a helyi tevékenységek kiszorulnának. Fontos az adott vidéki társadalom teherbíró képessége, ami azt mutatja, hogy a helyi lakosság milyen látogatótömeget képes ellenszenv nélkül elfogadni, illetve mekkora az a vendéglétszám, ami még nem hoz elfogadhatatlan változásokat a helyi társadalomba. Végül, de nem utolsósorban fontos – a látogató oldaláról való megközelítésben – a pszichológiai dimenzió is, hiszen a zsúfoltság egy bizonyos mértéken túl már az élményt károsítja. Hazánk 20 leglátogatottabb települése közül 5 (valamennyi városi besorolásban van) rendelkezik 10.000 fő állandó lakosságszámmal (7. táblázat), közülük az első háromban a turistakonzentráció már-már a fenntarthatóság határát súrolja.

Rangsor (helyezés)	Település neve	állandó lakosok száma (fő)	Vendégéjszakák száma		1 állandó lakosra jutó vendégéjszaka szám
			összes	ebből külföldi	
2	Hévíz	4705	1 130 399	697 328	240
4	Bük	3480	742 016	453 728	213
7	Zalakaros	2458	554 271	133 790	225
16	Visegrád	1824	255 184	32383	140
20	Velence	5952	209 981	10574	35

7. táblázat: Magyarország leglátogatottabb települései
10.000 fő állandó lakos alatt (2017)

Forrás: Népszámlás-nyilvántartó, KSH, saját szerkesztés

A Turisztikai Világszervezet a korábban már hivatkozott Globális Etikai Kódexének (1999) 3. cikkelyében kiemeli, hogy a turizmus egyrészt a fenntartható fejlődés tényezője, másrészt a fejlesztéseknek úgy kell megvalósulniuk, hogy azok lehetővé tegyék a gazdasági, társadalmi és esztétikai igények kielégítését, miközben biztosítják a kulturális integritást, az alapvető ökológiai folyamatok és az életfenntartó rendszerek megőrzését is.

Az 5.1.6 fejezetben említett ökoporták olyan környezetbarát – minősítésüket tekintve – 3-4 napraforgós falusi szálláshelyek, amelyek valamely védett terület (nemzeti park, természetvédelmi terület vagy akár tájvédelmi körzet) környékén fekszenek. Ahhoz, hogy egy hagyományos vidéki szálláshely megkaphassa az ökoporta minősítést, számos feltételnek kell megfelelnie, így például:

- energia- és víztakarékos eszközök alkalmazása;
- szelektív hulladékgyűjtés, komposztálás;
- minimum 3 fajta házi- és/vagy haszonállat tartása, bemutatása;
- bio- vagy tanyagazdaság, gyümölcsöskert vagy fűszerkert;
- kizárólag környezetbarát tisztítószer használata;
- természetes és környezetkímélő anyagok előnyben részesítése valamennyi szolgáltatásnál;
- a környezet természeti és ember alkotta értékeinek, hagyományainak, túraútvonalainak ismerete és bemutatása;
- a régió biotermékeinek, a helyi termék-előállítóknak, a település kézműves mestereinek ismerete, forgalmazása;
- tájjellegű étel- és ital kínálat (FATOSZ).

Az öko, bio, organikus kifejezések gyakran jelennek meg a turisztikai szolgáltatók információs anyagain. Mindenképpen fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az Európai Unióban – így hazánkban is – a mezőgazdasági termékek és a belőlük készült élelmiszerek csak a vonatkozó közösségi és hazai jogszabályok betartása mellett nevezhetők így, továbbá akkor, ha az állam hatósági kontrollja alatt működő ellenőrzési rendszerben állították azokat elő, illetve erről igazolással (Magyarországon a Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. tanúsítványával) rendelkeznek.

Az ökoportákhoz hasonló koncepcióval jöttek létre az egészségporták, melyek szolgáltatásainak középpontjában az egészségmegőrzés szerepel

A fenntartható turizmus népszerűsítése, valamint az utazási szokások megváltoztatása révén az ökológiai lábnyom csökkentése, a helyi termékek iránti kereslet növelése, a tudatos fogyasztók bio-, házi- és helyi termék rendszeres vásárlójává tétele, továbbá a környezettudatos szemlélet elterjesztése és a tudatos vásárlói magatartás erősítése céljából jött létre a turisztikai és zöld szervezetek, valamint vidéki szolgáltatók és stratégia partnerek együttműködésében a *Vidékjáró* marketing-együttműködés.

A vidéki területekre érkező vendégek természetesen nem csak falusi szálláshelyeket vehetnek igénybe. A fenntarthatóság elvei mentén, a környezettudatos vállalkozói és fogyasztói magatartás erősítése érdekében, a Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége (MSZÉSZ) 1993 óta minden évben pályázatot hirdet a *Zöld Szálloda* cím elnyerésére. A környezetvédelmi és takarékosági intézkedések a vendégek számára is egyre nagyobb értékkel bírnak; különösen a vidéki területeken már-már elvárásnak tekinthetők. Ezt bizonyítja az is, hogy a MSZÉSZ tagszállodáinak egynegyede már rendelkezik a minősítéssel.

A szállásszolgáltatók mellett a fenntarthatóság kritériumai a vendéglátóhelyek esetében is megjelennek. A *Felelős Gasztrohős* hálózatának tagjai olyan fenntartható éttermek, bárók, kávézók, amelyek folyamatosan törekednek a környezeti terhelésük csökkentésére (KORNYEZETERT.HU, é.n.)

A fesztiválok és rendezvények fenntarthatósági követelményrendszerének elemei (KVVM.HU, é.n.) kitérnek a környezet rehabilitációjára, a hulladékgyűjtésre, a szervezett közösségi közlekedés használatára és általában a zöldszemlélet promotálására is.

4.1.9. Öngondoskodás

A vidék biztonságához – leegyszerűsített megfogalmazásban – a jövőnk tudatos alakítását jelentő öngondoskodás is hozzátartozik, bár turisztikai értelemben ezt a tanulmány kevésbé tárgyalja. DOMBI – LEVELEKI (2013) az öngondoskodás három lényegi elemére hívja fel a figyelmet, melyek: a megtakarítási hajlandóság, a jó gazdálkodásra való képesség (a javakkal – pénzeszközökkel, ingatlannal, földdel stb. – való előrelátó gazdálkodás képessége), valamint az önellátó gazdaság (ház körüli termelés) működtetése.

4.2. A vidéki turizmus trendjei és a biztonság kérdésköre

A világban, ezen belül Európában és Magyarországon megfigyelhető demográfiai és társadalmi változások, az információtechnológia térnyerése, a globalizáció, vagy az utazási szokások megváltozása természetesen a vidéki turizmusban is megfigyelhetők. Ezek, miközben a desztinációk és vállalkozások számára új lehetőségek hordozói, kihívást – köztük a biztonságot, biztonságpolitikát is érintő kihívást – is jelentenek.

A **demográfiai változások** alapvető változásokat eredményeznek a (vidéki) turizmusban, és első helyen a társadalmak korstruktúrájában értelmezendők.

Európán és Magyarországon belül is magas és egyre nő a *szenior korosztály* részaránya a társadalmon belül. Az ENSZ Gazdasági- és Szociális Tanácsa (2017) szerint a 60 feletti korosztály létszáma (2017-ben globálisan 962 millió fő) már 2020-ra eléri az 1 milliárdot, a 80 felettieké (137 millió jelenleg) a 425 milliót. A szeniorok aránya 2050-re várhatóan

megkétszereződik, és meghaladja a 15 év alattiakét. A szervezet hosszú távú prognózisa szerint 2100-ban a 60 felettiiek részaránya 3,1 milliárdra, a 80 felettié 909 millióra nő. Európában a lakosság negyede már most 60 éves vagy annál idősebb. Ez az arány 2050-re várhatóan elérheti a 35% -ot. A leggyorsabban Európa, Észak-Amerika és néhány ázsiai ország – elsősorban Kína –népessége öregszi. Európán belül ez különösen a nagy utazó-nemzetek között számoltartott németeket, továbbá az olaszokat, franciákat és hollandokat érinti. Hazánkban a teljes lakosság 82%-a, a 65 év feletti lakosság 81%-a él vidéken (nem a fővárosban). A vidéki területek 65 év feletti korosztályhoz tartozó lakónépességének összes lakónépességhez viszonyított országos átlaga 18,90 %; a legmagasabb Békés, Heves, Nógrád, Somogy és Zala megyékben (meghaladja a lakónépesség egyötödét), amit Csongrád, Baranya és Tolna követ (majdnem eléri a 20%-ot) (8. táblázat).

Területi egység neve	0-14	15-64	65+	összesen
	éves korcsoport			
Budapest	237 449	1 167 177	348 078	1 752 704
Bács-Kiskun	72 581	337 042	98 394	508 017
Baranya	50 471	243 791	71 464	365 726
Békés	44 554	226 265	71 619	342 438
Borsod-Abaúj-Zemplén	102 783	435 113	116 506	654 402
Csongrád	54 070	267 773	79 626	401 469
Fejér	60 432	280 882	74 901	416 215
Győr-Moson-Sopron	67 228	310 539	79 577	457 344
Hajdú-Bihar	79 775	359 980	92 644	532 399
Heves	42 283	194 854	59 790	296 927
Jász-Nagykun-Szolnok	54 573	246 885	72 173	373 631
Komárom-Esztergom	43 567	200 096	53 718	297 381
Nógrád	26 785	127 117	38 671	192 573
Pest	208 044	831 892	207 436	1 247 372
Somogy	41 539	203 091	62 068	306 698
Szabolcs-Szatmár-Bereg	90 051	385 810	86 197	562 058
Tolna	30 591	147 151	44 057	221 799
Vas	33 448	171 122	48 539	253 109
Veszprém	47 724	228 497	66 280	342 501
Zala	34 917	181 393	56 488	272 798
Ország összesen	1 422 865	6 546 470	1 828 226	9 797 561
vidéki (nemfővárosi)területek összesen	1 185 416	5 379 293	1 480 148	8 044 857
vidéki (nemfővárosi) területek aránya (%)	83,31%	82,17%	80,96%	82,11%

8. táblázat Magyarország lakónépessége (2017)

Forrás: KSH (2018), saját szerkesztés

A turizmus szempontjából említést érdemel, hogy napjaink szeniorjai általában jobb egészségi állapotnak örvendenek; fittebbek, mint a korábbi időszakok idősebbjei. Nyitottak az újra, igyekeznek aktív és tartalmas életet élni, használják az IT-eszközöket és – ami esetünkben különösen fontos – utaznak. A 65 év feletti utazók jelenlegi körülbelül 18%-os részaránya a nemzetközi prognózisok szerint 2040-re elérheti a 28-30%-ot. A turizmus számára kedvező, hogy ez a réteg gyakran utazik a lakóhelyétől távolabbi helyekre is az átlagnál magasabb tartózkodási idővel és fajlagos költséssel; továbbá, hogy főként a főszezonon kívüli, nyugodtabb időszakokat és a kevésbé zsúfolt helyszíneket kedveli. Utóbbi miatt fontos vendégkörét jelentik a vidéki desztinációknak. Fontos vendégei az egészség- és rekreációs turizmusnak, a kulturális és örökségturizmusnak, valamint az aktív turizmusnak (természetjárás, kerékpáros turizmus, vadász- és horgászturizmus stb.), továbbá fontos számukra a családi és társas kapcsolatok ápolása, ezért szívesen keresik fel gyermekkoruk kedvelt – esetünkben vidéki – helyszíneit, illetve rokonaikat, barátait. A vidéki turizmus termékcsoportjai (3. táblázat) tehát kedveltek e réteg körében, ezért növekvő társadalmi és gazdasági erejükre, illetve speciális igényeire – köztük nagymértékben a biztonsághoz kapcsolódó elvárásaikra – érdemes odafigyelni még akkor is, ha hazánkban eme korosztály turisztikai aktivitása elmarad az európai átlagtól. A fizikai biztonság (élet-, egészség- és vagyonbiztonság, illetve katasztrófavédelem), továbbá a környezet- és természetvédelem, az infrastruktúra biztonsága (főleg a közlekedésbiztonság) kiemelten fontos szempontok az említett korosztály számára. A kor előrehaladtával előforduló egészségi problémáik okán már nemcsak az a fontos, hogy a felkeresett célterületen jó színvonalú egészségügyi ellátórendszer (például szakrendelő, szükség esetén kórház vagy mentőszolgálat) működjön, de az is, hogy aktív tevékenységeik során biztonságos (jól kiépített, fizikailag könnyen igénybe vehető, szakember által felügyelt) szolgáltatások várják őket. Egy szeniorbarát vidéki szálláshely technikai feltételei (például villanykapcsolók világító leddel; csúszásgátló; kerekesszékekkel vagy bottal való könnyű és biztonságos közlekedés), programkínálata (idősbarát animáció; tájékoztató oktatások a világújdonságokról; közös külső istentisztelet; stb.) és a biztonságot erősítő szolgáltatásai (így a biztonságos, könnyen megközelíthető parkolóhelyek, vagy a 24 órás szerződött orvosi ügyelet maximum 30 perces kiszállási idővel; a házipatika és/vagy a gyógyszerházi futárszolgálat; a bővített kímélő és diétás ételválaszték; stb.) ma már alapvető elvárások. Egy idősebb vendég számára nem biztonságos a szolgáltatás, ha a medencébe a kényelmes szélességű, csúszásmentes lépcső helyett egy keskeny fémlétrán lehet bemászni. A fürdőszobában kád helyett szívesebben használnak ülőkádat vagy zuhanyozót, fontos a csúszásmentes burkolat, továbbá az, ha mozgásukat kapaszkodók is segíthetik. Hazánk vidéki turizmusában bár csak kisebb részarányt képviselnek külföldi vendégek (természetesen nem csak a szeniorok); számukra nem közömbös, hogy a turizmushoz közvetlenül és közvetetten kapcsolódó szolgáltatókkal (szállásadók, vendéglátóhelyek, egészségügyi létesítményekben dolgozók, rendfenntartó szervezetek munkatársai) megfelelően tudnak-e kommunikálni (nyelvismeret). Szintén lényeges kérdés, hogy a küldő ország egészségbiztosítója szükség esetén finanszírozza-e a fogadó ország egészségügyi ellátásának költségeit, ha arra szükség van. Mivel a szeniorok – ahogy arról már szó esett – szívesen látogatják a fürdővárosokat, ezért egy fürdő esetében a minőségbiztosítás versenyképességet meghatározó kérdés. Az Európai Fürdőszövetség (European Spas Association – ESPA) *EuropeSpa med* minősítési rendszere – melyet az elmúlt évben 1 fővárosi (a Széchenyi Gyógyfürdő és Uszoda) és 3 vidéki fürdőnk (a Hévízi Tófürdő, a mezőkövesdi Zsóry Gyógy- és Strandfürdő, valamint a Bükfürdő

Gyógy- és Élménycentrum) nyert el – számos biztonsághoz kapcsolódó kérdést is vizsgál. Az ellenőrzési eljárás érinti többek között a komfortosságot, a gyógyvízkincs felhasználását, a gyógyászati alkalmazások és a wellness, továbbá a kapcsolódó szállások, a vendéglátás és a szabadidő-tervezés területeit, a gyógyászati terápiához illeszkedő környezetet, a higiénés feltételeket, a humán erőforrás felkészültségét, de a megfelelő technológiák (például szellőzés, energiaellátás, vízelvezetés stb.) és szabványok, valamint a biztonságtechnika kérdéseit is (MOLNÁR – SZILÁGYI, 2018). Az idősebbek szívesen vesznek rész gyalogtúrákon is. Éppen ezért fontos – ismét nem csak számukra – a kijelölt, nem túl megerőltető, biztonságosan járható turistaútvonalak kiépítése, hiszen azok feladata egyrészt a turisták, látogatók áramlásának szabályozása a különösen védett területeken (ami a környezetbiztonsághoz és a fenntarthatósághoz kapcsolódó, elsősorban a turizmus negatív hatásait korlátozó vidékbiztonsági kérdés), de a veszélyes útszakaszokon is (ezzel a látogató biztonságát garantálva). A Magyar Természetjáró Szövetség gyalogos turisztikai és rekreációs útvonalak kijelöléséhez kiadott szakmai útmutatója felhívja a figyelmet arra, hogy egy turistaút – beleérve a célcsoport által is szívesen látogatott tematikus és zárandokutakat is – „*kijelölésekor mindig arra kell gondolni, hogy az útjelzés és más terepi útjelző elemek, táblák egy komplex tájékoztatási rendszer részei. A turista számára azonosíthatóknak, megfeleltethetőnek kell lennie a terepen látottaknak a kiadott térképekkel, ismertetőkkal, kalauzokkal, web és egyéb média felületeken közöltekkel.*” (MTSZ 2015, 7) Fontos a járhatósági és nehézségi besorolás, illetve ennek kommunikálása is. Ugyanígy nem maradhat el a fenntartás és folyamatos karbantartás (gallyazás, nyesedékek eltávolítása, csúszásmentes hidak, korlátok, táblák és útjelzések karbantartása, stb.) sem. Mindezek jogi háttere hazánkban ma még nem egyértelműen rendezett. Mindenképpen előrelépésnek tekinthető, hogy a 2009. évi XXXVII. törvény, valamint az azt módosító 2017. évi LVI. törvény és végrehajtási rendelete több, a biztonsághoz kapcsolódó kérdést is felvet és rendez. A szeniorok jellemzően gépkocsival vagy vonattal utaznak, de a baráti társasággal gyakran kisebb autóbusszokkal érkeznek. Itt a közlekedés biztonsága említendő fontos vidékbiztonsági kérdésként: a jó műszaki állapotú, alacsonypadlós helyi közlekedési eszközök megléte, a megfelelő menetrend, a biztonságos pályaudvarok és parkolóhelyek jelentik a megfelelő feltételrendszert.

A demográfiai változások között érdemes megemlíteni az *ifjúsági turizmus* (az egyes szakirodalmak értelmezésében a 16-29 +/- 2 év közötti korosztály) részarányának folyamatos emelkedését is. A globális ifjúsági utazási ágazat, becslések szerint, már napjainkban is megközelíti a 250 millió utazást a világban; 2020-ra 300 millió lesz. Az említett korosztályt képviselő turisták – az életstílus-jellemzők alapján – több kategóriába sorolhatók (PANNON EGYETEM, 2010): az élményt és szórakozást keresők számára a társasági együttlét, a barátokkal/társsal való közös pihenés és szórakozás („bulizás”) a fő szempont; az aktivitásra és kalandra vágyó teljesítményorientált fiatal utazók különleges kalandokra, kihívásokra vágnak; a felfedezés öröme motiválja a kulturális és természeti attrakciók alapos megismerésére törekvő fiatalokat; míg a célterületen szervezett formában tanulni vagy dolgozni kívánó fiatalok az adott desztinációt turistaként is megismerik. Végiggondolva e motivációkat egyértelmű, hogy a vidéki rekreációs turizmus, a természeti, öko- és aktív turizmus, a kulturális turizmus, a kulináris és életmód turizmus, sőt a vidéki agro- és farmturizmus számára is potenciális célcsoportot jelentenek. MOLNÁR – REMENYIK (2017) egy 300 fős mintát vizsgálva a hazai fiatal korosztályok vidéki turizmusba integrálásának lehetőségét megállapította, hogy a 14-28 év közötti korosztályba tartozók egyharmada a saját életét

rohanónak, stresszesnek ítéli meg. A személyes beszélgetések során az is kiderült, hogy az e csoportba tartozók elégedetlenek ezzel a helyzettel, és a lassítást legalább a szabadnapokon (hétvégeken, szabadság alatt) fontosnak tartják. A városban élő fiatalok különösen szívesen utaznak vidékre; a legkedveltebb hazai célterületek a Balaton, Észak-Magyarország és az Észak-Alföld. A megkérdezettek fele már megtapasztalta a vidéki turizmus szolgáltatásait, elsősorban a biztonsági kérdéseket jócskán felvető vidéki fesztiválturizmus, másrészt a vidékre jellemző programok (szüret, disznóvágás) kapcsán. A legtöbben a túrázást – mint leggyakrabban végzett tevékenységet – emelték ki; az ezekhez kapcsolódó biztonsági kérdések pedig megegyeznek a szenior turizmus kapcsán is említettekkel, azzal kiegészítve, hogy a fiatalok a nehezebben járható, veszélyesebb túraútvonalakat is gyakran látogatják, ami további biztonsági aspektusokat is felvet. A kutatás eredményei továbbá alátámasztották, hogy a gasztronómiai programok (pálinkakóstolás, borvacsora) mellett a fiatalok szívesen vesznek részt a falusi vendégasztal programjain is. A csatlakozó szolgáltatók (a legtöbben Békés, Fejér, Zala, Heves, Vas és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található) háznál főznek; helyi termékeket (süteményeket, lekvárt, mézet, sajtokat stb.) készítenek; bemutatják a vidéki élet még élő tradícióit, tárgyi, szellemi hagyatékait, hagyományait, a vidéki családi életmódot, illetve sok esetben egy-egy működő gazdaságot is. Ehhez kapcsolódóan az étel- és ételmezésbiztonság kérdései vethetők fel beleértve a helyi termékek, a tájazonos, vegyi beavatkozás nélkül előállított (bio)ételtermékek elérhetőségének, valamint az ökológiai gazdálkodás szükségességének és lehetőségének kérdéseit is. Egy vidéki vendéglátóhelyen, valamint a falusi vendégasztalon is fontos a személyi és tárgyi higiénia betartása; a megbízható helyről való beszerzés; a saját termékek előállítása; a nyersanyag nyomomonkövethetősége, annak lehető legrövidebb idő alatt történő feldolgozása, magas hőfokon való kezelése, és rövid időintervallum alatt történő felszolgálása. Kívánatos és követendő a régmúlt főzési szokásainak betartása, kiemelten a helyi, tájjellegű és szezonális étel készítése (kemencében, bográcsban, azonnal fogyasztva az adott évszaknak megfelelő alapanyagokból). Ugyanígy kívánatos lenne egy falusi szálláshelyeknek és vendégasztaloknak szóló higiéniai útmutató kidolgozása a NÉBIH, a FATOSZ és a Falusi Vendégasztal Szolgáltatók Egyesületének együttműködésében. A fiatalok számára vonzó termék a vidéki aktív turizmus, elsősorban a kerékpáros és lovas turizmus. Meg kell jegyeznünk természetesen, hogy e termékcsoportok nem csak a fiatalokat érintik; azokban a középkorúak, valamint – bár arányaiban kisebb mértékben – a szeniorok is részt vesznek. Egyre többen próbálnak ki, vagy űznek rendszeresen extrém sportokat, melyről a monográfia korábbi fejezeteiben már szó esett. A turizmusban részt vevő fiatalokat bár az idősebb korosztályokhoz képest kevésbé tartja vissza a terrorfenyegetettség, a politikai zavargások vagy a természeti katasztrófák (UNWTO, é.n.), ez természetesen mégsem jelenti azt, hogy számukra a biztonság kérdése ne lenne fontos. Sőt, esetükben – a szeniorok által kedvelt vidéki turisztikai termékekkel való átfedés okán előbb már említett feltétel megteremtése mellett – különös jelentőségű a bűn- és balesetmegelőzés; a szórakozóhelyek és környezetük közrendjének védelme; az alkohol- és drogsegély ambulancia; de akár az óvszerautomaták kihelyezése is. Az információbiztonság – különös tekintettel a kiberbiztonságra – esetükben különösen fontos kérdés.

A hálózatalapú információs rendszerek szerepe egyre fontosabb. Ezeknek a rendszereknek a megbízható működése és biztonsága nemcsak a gazdaság és a társadalom egészének működése szempontjából alapvető, de a vidék turizmusában is elengedhetet-

len. Az **információtechnológia (IT) térnyerése** egyes vélemények szerint a legnagyobb változásokat a turizmusban hozta, és fejlődésének eredményei elsősorban a marketing terén jelentkeznek. A vidéki turizmusban részt vevő vállalkozások esetében is biztosítani kell a hiteles, korrekt, naprakész információhoz való hozzáférést a vendégek által érthető módon (ebben az összefüggésben is felmerül tehát a nyelvismeret kérdése). A technológiai fejlődés eredményeként kialakult a folyamatos online jelenlét, illetve az IT-eszközök elérhetősége iránti szükséglet. A wifi megléte ma már a legkisebb településen is igényként jelentkezik, nemcsak a szállás- és vendéglátóhelyeken, de kulturális és fürdőlétesítményekben is. A többirányú internetes megjelenés – úgymint saját, lehetőleg mobilbarát weblap; a foglalási portálokon és összehasonlító oldalakon való jelenlét (Booking.com, szállás.hu, falusiturizmus.org, Trivago stb.); a közösségi oldalakon való jelenlét (Facebook, Instagram stb.); a lokális megjelenés (például Google-térképen, az adott település, régió honlapján); a keresőmarketing és keresőoptimalizálás – a szolgáltatói oldalról az értékesítés biztonságát, míg a vendégek oldalról nézve az információ biztonságát jelenti. Az EU személyes adatok kezelésére vonatkozó rendelkezéseket rögzítő Általános Adatvédelmi Rendeletének (General Data Protection Regulation - GDPR) a turisztikai szolgáltatóknak is meg kell felelniük, legyenek akár adatkezelők vagy feldolgozók.

A **globalizáció** miatt a nemzetközi verseny fokozódik, melyben az egyediség, az autentikus kínálat és a személyre szabottság mellett a minőség talán a legfontosabb hívószó. Az érintetlen természeti tájak, a tiszta, szép, védett természeti környezet, és az *autentikus*, hagyományokat őrző, lehetőleg környezeti ártalmaktól mentes *kínálat* iránti érdeklődés fokozódása jó alapot teremthet az ezzel rendelkező vidéki területek számára. Az autentikusságnak meg kell jelennie az építészetben, a gasztronómiai, szolgáltatás- és programkínálatban egyaránt, abból kiindulva, hogy a vidéki (falusi) turizmus nem azonos a szállásadással. A *minőségbiztosítás* a versenyképesség szempontjából is kiemelt feladat. Elemei a különböző nemzeti és helyi védjegyek (ilyenek a falusi szálláshelyek napraforgós nemzeti tanúsító védjegye, a fürdők csillaggal történő besorolása, a lovardák patkós minősítése és védjegye, a Magyar Turizmus Minőségi Díj, vagy például a Zalai Borút Egyesület védjegye). Szabadidejükben sokan igyekeznek kielégíteni hobbi igényeiket. Egy természetfotós számára például nem elég a profi – jellemzően nagy értékű (vagyonbiztonság) – felszerelés. Ismernie kell például a területen megfigyelhető állatok előfordulási helyeit és szokásait (információ biztonsága), biztonságban kell éreznie magát jellemzően egyedül közlekedve a területen (közbiztonság). Mindezek a minőség – ebből következően –, az elégedettség meghatározói lesznek.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

A biztonság a turizmus összetevői közül az a faktor, melynek elemei – a szubjektív biztonságérzetre hatva, vagy egy meghatározott negatív esemény megvalósulásával – közvetlen vagy közvetett módon befolyásolják egy adott turisztikai fogadóterület látogatottságát; tehát fontos versenyképességi tényezőnek tekinthető. A biztonság nem csupán egy a kínálati elemek közül, de az egész rendszerre kiterjeszhető.

A vidékbiztonságot vizsgálhatjuk fogalomként, szemléletként és cselekvési programként egyaránt. Új – innovatív – megközelítésben a kérdés összekapcsolja azokat az ágazatokat, amelyeket rendszerint külön-külön szokás kezelni. Az agrárium különböző szegmenseinek, a környezettel kapcsolatos feladatoknak, a gazdasági életnek, a szociális helyzetnek, a személyi és közösségi biztonságának, az élelmiszer-előállításnak, a kiberbiztonságnak, a szolgáltatóhálózatok működtetésének – hogy csak a leglényegesebbeket említsük – egyaránt helye van az értelmezésben.

Desztinációs szinten vizsgálva a kérdéskört fontos a szinergiák feltárása, és az, hogy az egyes területekhez kapcsolódó kockázatok, veszélyek értékelése és értelmezése megtörténjen, és a cselekvési programok összehangolása megvalósuljon. A témában kiemelt jelentősége van az összefogásnak, illetve az együttműködéseknek is. A turizmus aspektusában egyes feladatokat (idetartozik például a közbiztonság kérdése, vagy kapcsolódó jogszabályok megalkotása) az államnak, másokat (például a szállás- és vendéglátóhelyek üzemelési engedélyének kiadása) a települési önkormányzatoknak vagy a szakhatóságoknak (NÉBIH; környezetvédelmi, építésügyi, tűzvédelmi szakhatóság; közlekedési felügyelet; stb.) kell felvállalniuk. Jelentős szerep hárul a turizmus szakmai szervezeteire (például a Magyar Szállodák és Éttermek Szövetségére, a TDM Szövetségre vagy a Falusi és Agroturizmus Országos Szövetségére), továbbá a kamarákra, a turizmusban közvetlenül vagy közvetve érintett vállalkozásokra, sőt a területen élőkre és a területet felkereső vendégekre is. A vidék biztonságának kialakításában és fenntartásában az úgynevezett komplementer rendészet elveit érdemes figyelembe vennünk, melyben a rendőrség mellett más rendvédelmi szervezeteknek, így az önkormányzati rendészeteknek (köztük a Turistarendőrségnek), a magánbiztonság szereplőinek (személy- és vagyónbiztonsági cégeknek) és a civil bűnmegelőzési szervezeteinek (polgárőrségnek, mező-, hal- és vadőröknek, természetvédelmi szakszolgálatoknak, stb.) egyaránt szerepük van. Ugyanígy fontos az egyes NUTS- (járások, megyék, régiók) szintek közötti összefogás megteremtése.

A vidékbiztonság turisztikai aspektusai a következőkben összegezhetők:

- *politikai biztonság*: nemzetközi turizmus, határrendészet, migráció hatásainak minimalizálása, terrorizmus elleni védelem (elsősorban a nagyrendezvényekhez kapcsolódóan);
- *fizikai biztonság*: köz- és vagyonbiztonság, élet- és egészségbiztonság, katasztrófavédelem, közlekedésbiztonság, a vidéki turizmus termékcsoportjaihoz kapcsolódó speciális biztonsági kérdések és feladatok;
- *gazdasági biztonság*: a mezőgazdasági termelés, a hozzákapcsolódó ipar és a szolgáltatások (így a turizmus és vendéglátás) biztosítsanak megélhetést az ott élők számára; a finanszírozás és a gazdasági szabályzórendszer legyen kiszámítható és kompatibilis a vidéki turizmussal; pályázati prioritások, munkaerő megtartása és újratermelése; szakmai és nyelvi képzés és oktatás a turizmus- és vidékbiztonság dimenzióinak figyelembevételével;
- élelmiszer- és élelmiszerbiztonság: termelés-tenyésztés, feldolgozás, hagyományos élelmiszer-előállítás, helyi termékek és azok értékesítése a turizmus- és vendéglátás keretein belül;
- *környezet biztonsága*: környezeti és környezetvédelmi szempontok érvényesítése a szolgáltatások kialakításában és a termékfejlesztésben (elsősorban az éghajlat, időjárás, klímaváltozás hatásainak figyelembevételével)
- *biztonságos infrastruktúra*: megközelíthetőség, közlekedésszervezés, közműhálózat, turisztikai infra- és szuprastruktúra;
- *fenntarthatóság*: a vidéki fogadóterületek fizikai, ökológiai, gazdasági, társadalmi és pszichológiai teherbíró-képessége; fenntartható turizmus- és szolgáltatásfejlesztés;
- *szabályozott tér megteremtése*: a vidéki/falusi turizmus értelmezésének és fogalomrendszerének újragondolása; az állam szabályozó (jogszabályalkotó, ellenőrző és szankcionáló) funkciói biztosítsák a vidéki térségek több lábbon állását, erősítsék a vidéken élők vállalkozásait és tevékenységeit, a nonprofit és civil szervezetek munkáját;
- *információbiztonság*: információs és azt támogató infrastruktúra, információk rendelkezésre állása (időben, valós tartalommal, a vendég számára is érthetően), EU Általános Adatvédelmi Rendelete (GDPR).

IRODALOMJEGYZÉK

BALCSÓK István (2011): *Vidékfejlesztési alapismeretek. Szemelvények a vidékfejlesztés témaköréből*. Jegyzet. Jászberény.

BOLDIZSÁR Gábor (2017): *A komplex biztonság értelmezése a vidéki térben*. Konferencia előadás. „Tradíció és innováció: a biztonsági környezet hatása a vidék versenyképességére” című konferencia, SZIE, Gödöllő, 2017.11.30.

BROEDERS, Dennis – ENGBERSEN, Godfried (2007): *The Fight Against Illegal Migration Identification Policies and Immigrants' Counterstrategies*. SAGE Publications Rotterdam. URL: <http://abs.sagepub.com/cgi/content/abstract/50/12/1592> (Letöltés ideje: 2018. 05. 24.)

BUDAY-SÁNTHA ATTILA (2010): *A korszerű vidékpolitika*. URL: www.rkk.hu/rkk/news/2010/mrtt/buday_santha_attila.pdf (Letöltés ideje: 2018. 04. 25.)

COOPER, Christopher (1993): *Tourism: principles and practice*. Pitman Publishing, London.

CSETE Mária – PÁLVÖLGYI Tamás – SZENDŐ Gábor (2013): *Assesment of Climate Change Vulnerability of Tourism in Hungary*. Regional Environmental Change, 13. évf. 5. sz. 1043–1057. o.

CSIZMADIA László et al. (1992): *Fizetővendéglátás és falusi turizmus I-II*. KIT Kiadó, Budapest.

DOMBI Gábor - LEVELEKI Magdolna (2013): Öngondoskodás, megtakarítási képesség és eladósodottság az Alföld középső részén. Tér és Társadalom, 27. évf. 1. sz. 115–128. o.

ESRI MAGYARORSZÁG (é.n.): *Mentés másként*. URL: <http://www.esrihu.hu/maps/mentok/> (Letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

ECONOCONSULT – COWI MAGYARORSZÁG KFT. (2010): *A kerékpáros turizmus fejlesztési stratégiája*. Készült az Önkormányzati Minisztérium Turisztikai Szakállamtitkársága megbízásából. Budapest.

ECORIS RESEARCH AND CONSULTING (2010): *Study of Employment, Growth and Innovation in Rural Areas*. URL: http://ec.europa.eu/agriculture/analysis/external/employment/full-text_en.pdf (Letöltés ideje: 2018. 04. 25.)

FATOSZ (é.n.): *A vidéki turizmus konkrét megjelenési formái*. URL: www.fatosz.eu/ftp/kozerdeku/a_videki_turizmus_konkret_formai.pdf (Letöltés ideje: 2018. 05. 07.)

FÖLDMŰVELÉSÜGYI MINISZTERIUM (2018): *Útmutató a Vendéglátás és Étkeztetés Jó Higiéniái Gyakorlatához*. Budapest.

GANNON, Agnes (1994): *Rural tourism as a factor in rural community economic development for economies in transition*. Journal of Sustainable Tourism, vol. 2. no.1-2. 51–65. o.

G. FEKETE Éva (2013): *Integrált vidékfejlesztés*. Egyetemi jegyzet. Miskolci Egyetem, Miskolc.

GULYÁS Péter (2016): *Az alföld vidékturizmusának földrajzi jellemzői*. Doktori (PhD-) értekezés. Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar Földtudományok Doktori Iskola Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged.

GYENES Zsuzsanna (2011): *Nemzeti Katasztrófa Kockázat értékelés Magyarországon*. URL: vmkatig.hu/KEK.pdf (Letöltés ideje: 2018. 03. 04.)

INSKEEP, Edward (1991): *Tourism Planning: An integrated and Sustainable Development Approach*. Van Nostrand Reinhold, New York, USA.

JAFARI, Jafar (szerk.) (2000): *Encyclopedia of Tourism*. Routledge, London.

JILLY Bertalan (2017): *Vadászturizmus (vadászatszervezés)*. Egyetemi jegyzet. Szent István Egyetem, Gödöllő.

JANKOVICS Kornélia (2018): *Az individuum biztonsága vidéki térben*. Studia Mundi Economica, 5. évf. 1. sz. 13–23. o.

KORNYEZETERT.HU (é.n.) URL: <http://kornyezetert.hu/etterem/> (Letöltés ideje: 2018. 06. 19.)

KOVÁCS Dezső (2016): *Új jelenségek a falusi turizmusban Magyarországon*. DETUROPE – The Central European Journal of Regional Development and Tourism, vol. 8. no. 1. 39–60. o.

KOVÁCS ATTILA (2017): *A turisztikai klímapotenciál értékelése eredeti, valamint továbbfejlesztett és a magyar lakossághoz adaptált eszközökkel*. Doktori (PhD) értekezés. Szegedi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola, Szeged.

KOVÁCS Dezső (2015): *Falusi turizmus Magyarországon – kérdések és dilemmák*. Területi Statisztika, vol. 55. no. 6. 592–613. o.

KOVÁCS Teréz (2003): *Videkfejlesztési politika*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.

KÖZIGAZGATÁSI ÉS IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM (2012): *Kincsem Nemzeti Lovasprogram*. URL: mosz.hu/nlp/nlp.pdf (Letöltés ideje: 2017. 01. 28.)

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2013): *A közúti közlekedés területi jellemzői*. URL: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/debgyorkozutikozi.pdf (Letöltés ideje: 2018. 07. 03.)

KULCSÁR Noémi (2012): *Fogyasztói értékdimenziók vizsgálata a falusi turizmusban*. Doktori (PhD) értekezés. Corvinus Egyetem, Budapest.

LENGYEL Márton (2004): *A turizmus általános elmélete*. Budapest, KIT Kft. – Heller Farkas Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája, Budapest.

MAGYAR BOKULTÚRA SZÖVETSÉG (é.n.): *Ökoporták kialakítása*. Készült a Darányi Ignác Terv támogatásával. E-book.

MAGYAR FESZTIVÁLSZÖVETSÉG (2017): *A magyar fesztiválpiac*. URL: <http://www.fesztivalregisztracio.hu/index.php?modul=cms&page=statisztika> (Letöltés ideje: 2018. 06. 15.)

MAGYAR NEMZETI SZÍVALAPÍTVÁNY (é.n.): *Országos Automata Életmentő Defibrillátor (AÉD) Adatbázis*. URL: http://www.mnsza.hu/hirtelen/aed_db_lista.php (Letöltés ideje: 2018. 06. 22.)

MAGYAR TERMÉSZETJÁRÓ SZÖVETSÉG (2015): *Szakmai útmutató a gyalogos turisztikai és rekreációs útvonalak kijelöléséhez*. URL: kerekparosklub.hu/sites/.../Turista_uthalozat_jelzesrendszer_tervezes_20150224.pdf (Letöltés ideje: 2018. 06. 15.)

MAGYAR TURISZTIKAI ÜGYNÖKSÉG (2017): *Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030*. URL: www.kormany.hu/download/.../mtu_kiadvany_EPUB_297x210mm%20-%20preview.pdf. (Letöltés ideje: 2018. február 21.)

MANSFELD, Yoel - PIZAM, Abraham (szerk.) (2006): *Tourism, Security & Safety. From Theory to Practice*. Butterworth-Heinemann, Elsevier, USA.

MATHIESON, Alister – WALL, Geoffrey (1982): *Tourism. Economic, Physical and Social Impacts*. Prentice Hall, Upper.Saddle River, New Jersey, USA.

MICHALKÓ Gábor. (2002) *Turizmus: praxis vagy tudomány? (A turizmus tudománytani és felső oktatási kérdései Magyarországon)*. In: Aubert A. (szerk.): *Kutatás a turizmusban — A turizmus aktuális kérdései Magyarországon*. PTE TTK Földrajzi Intézet, Pécs. 84–96. o.

MICHALKÓ Gábor (2007): *A turizmuselmélet alapjai*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár.

MICHALKÓ Gábor (2011): *Magyarország modern turizmusföldrajza*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest.

MICHALKÓ Gábor — ILLÉS Sándor — BERÉNYI István (2003): *Adalékok a turizmus és a migráció kapcsolatának elméleti megközelítéséhez*. Tér és Társadalom, 17. évf. 4. sz. 51–65. o.

MILL, Robert Christie – MORRISSON, Alastair (1985): *The tourism system*. Prentice Hall International, Englewood Cliffs, New Jersey.

MOLNÁR Csilla (2015): *Kihívások és lehetőségek a turisztikai szolgáltatások marketingjében*. In: Csáfor Hajnalka (szerk.): *Múltbeli tapasztalatok, jelenkori feladatok: válogatás a Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar oktatóinak tanulmányaiból*. Líceum Kiadó, Eger. 21–37. o.

MOLNÁR Csilla – REMENYIK Bulcsú (2017): *A falusi turizmus helyzete és fejlesztési lehetőségei*. Studia Mundi Economica, vol. 4. no. 5. 44–59. o.

MOLNÁR Csilla – SZILÁGYI Tivadar (2017): *A turizmus a vidékbiztonság fókuszában*. In: KIGLICS Norbert (szerk.): *II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia Tanulmánykötete*. Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz, Nagykanizsa. 167–176. o.

NEMZETI ALKALMAZKODÁSI KÖZPONT FŐOSZTÁLY (2017): *Pest Megye Klímastratégiája 2018-2030. Tervezet*. URL: <http://www.pestmegye.hu> (Letöltés dátuma: 2018. 06. 18.)

NÉMETH Ákos (2012): *Turisztikai klimatológia: Az időjárás és az éghajlat, mint a turizmus kulcstényezője?* Konferencia-előadás. Országos Meteorológiai Szolgálat Éghajlati Osztály MMT Nyíregyházi Csoport előadóülése. Nyíregyháza, 2012. 10. 18.

OECD (2018): *OECD Tourism Trends and Policies 2018. Highlights*. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:EnHiUp6fYc4J:https://www.oecd.org/cfe/tourism/2018-Tourism-Trends-Policies-Highlights-ENG.pdf+&cd=4&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=firefox-b> (Letöltés ideje: 2018. 05. 29.)

ORSZÁGOS KATASZTRÓFAVÉDELMI FŐIGAZGATÓSÁG (é.n.): *A kritikus infrastruktúra*. URL: http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=lrl_index (Letöltés ideje: 2018. 06. 10.)

PANNON EGYETEM (2010): *Az ifjúsági turizmus fejlesztési stratégiája*. Készült az Önkormányzati Minisztérium Turisztikai Szakállamtitkárságának megbízásából.

REHÁK Gábor (2011): *Turizmuspolitika Magyarországon*. PhD-disszertáció. Debreceni Egyetem, Debrecen.

SZABÓ Lajos – REMENYIK Bulcsú (2016): *A településmenedzsment és a turizmusipar kapcsolatai Magyarországon* In: Sikos T.Tamás (szerk.): *Tájak, régiók, települések térben és időben: tanulmánykötet Beluszky Pál 80. születésnapjára*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest. 399–406. o.

SHAW, Martin (2000): *The Development of Common Risk Society: Theoretical Overview* In: KUHLMANN, Jürgen – CALLAGHAN, Jean (szerk.): *Military and Society 21th Century Europe: A comparative Analysis*. LitVerlag, Hamburg.

SZABÓ Dorottya (2010): *Az éghajlatváltozás hatása a hazai turisztikai kínálatra*. Diplomaterv. Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar Meteorológiai Tanszék, Budapest.

SZABÓ Gábor (2006): *A vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése az idegenforgalmi tevékenységek fejlesztése révén*. Szakmai elemzés. Falusi- és Agroturizmus Országos Szövetsége, Budapest.

SZALÓK Csilla – HOLCZERNÉ SZENTIRMAI Ágnes – PROBÁLD Ákos – KOVÁCSNÉ SZÉKELY Ilona – KÖVÁRI István (2016): *A Balaton Régió települései turisztikai fejlettségének vizsgálata a Turisztikai Komplex Mutató (TKM) segítségével*. URL: <https://uni-bge.hu/Root/Sites/.../Szalok-Holczerne-Probald-Kovacsne-Kovari.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 11. 28.)

SZARVAS ZSUZSANNA et al. (2006): *Migráció és turizmus. Migrációs folyamatok hatása a helyi társadalmak változásaira a mai Magyarországon*. Munkabeszámoló (OTKA). URL: <http://real.mtak.hu/506/> (Letöltés ideje: 2018. 05. 24)

SZILÁGYI Tivadar – BOLDIZSÁR Gábor – KALÓ József (2018): *Vidékbiztonság átfogó megközelítésben*. Hadtudományi Szemle, 9. évf. 1. sz. 406 – 413. o.

TAKSÁS Balázs (2013): *Gazdasági biztonsági kihívások napjaink globalizált világában*. Doktori (PhD) értekezés. NKE Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest.

TASNÁDI József (2002): *A turizmus rendszere*. Aula Kiadó, Budapest.

TÓTH Géza (2013): *Az elérhetőség és alkalmazása a regionális vizsgálatokban*. Központi Statisztikai Hivatal. Műhelytanulmányok 1. Budapest.

TÓTH Ferenc – HARMATI István – CSEH-SZAKÁL Tímea (é.n.): *Kockázatbecslési eljárás Magyarországon*. URL: <http://www.vedelem.hu> (Letöltés ideje: 2018. 05. 28.)

TRIBE, John (1997): The interdiscipline of tourism. *Annals of Tourism Research*, vol. 24. no. 3. 638–657. o.

VIDÉKFEJLESZTÉSI MINISZTERIUM (2007): *Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv 2007-2013*. URL: https://umvp.kormany.hu/download/d/3d/40000/UMVST_SMJ_2010.pdf (Letöltés ideje: 2018. 02. 21.)

VIDÉKFEJLESZTÉSI MINISZTERIUM (2012): *Nemzeti Vidékstratégia 2012–2020*. URL: http://www.terport.hu/webfm_send/2767 (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)

UNGOR Ferenc (2015): *Balesetvédelmi és etikai előírások*. URL: foldgazvt.hu/wp-content/uploads/2015/08/balesetv_etika_2015.pdf (Letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

UNITED NATIONS DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS (2017): *World population projected to reach 9.8 billion in 2050, and 11.2 billion in 2100*. URL: <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/world-population-prospects-2017.html> (Letöltés ideje: 2018. 06. 07.)

UNWTO (1999): *Global Code of Ethics for Tourism*. URL: <http://ethics.unwto.org/en/content/full-text-global-code-ethics-tourism> (Letöltés ideje: 2018. 02. 21.)

UNWTO (é.n.): *The power of youth travel*. URL: cf.cdn.unwto.org/.../amreports_vol2_thepowerofyouthtourism_eng.pdf (Letöltés ideje: 2018. 04. 24.)

UNWTO (2010): *Tourism and Migration – Exploring the Relationship between Two Global Phenomena*. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284413140> (Letöltés ideje: 2018. 05. 24.)

UNWTO (2018): *International Tourism Result: the highest in seven years*. URL: ocf.cdn.unwto.org/sites/.../unwto_barom18_01_january_excerpt_hr.pdf (Letöltés ideje: 2018. 04. 24.)

Wikipedia (é.n.): *Magyarország repülőtereinek listája*. URL: https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_rep%C3%BCI%C5%91tereinek_list%C3%A1ja (Letöltés ideje: 2018. 07. 03.)

Zöld Fesztivál Követelmények (é.n.) URL: www.kvvm.hu/cimg/documents/KVVM_Zold_Fesztival_Kovetelmenyek_.pdf (Letöltés ideje: 2018. 06. 19.)

JOGSZABÁLYTÁR

1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet a közúti közlekedés szabályairól

1988. évi I. törvény a közúti közlekedésről

15/1989. (X. 8.) MÉM rendelet az Erdészeti Biztonsági Szabályzat kiadásáról

37/1996. (X. 18.) NM rendelet a közfürdők létesítésének és üzemeltetésének közegészségügyi feltételeiről

10/1997. (VI.25.) Korm. rendelet a magán szálláshelyek idegenforgalmi célú hasznosításáról

45/1998. (VI.24.) IKIM rendelet a kereskedelmi és a fizetővendéglátó szálláshelyek osztályba sorolásáról, valamint a falusi szálláshelyek minősítéséről

36/2007. (VI. 13.) Kormányrendelet A falusi és agroturisztikai szolgáltatói tevékenységről

9/2000. (V. 19.) KöM rendelet a Természetvédelmi Őrszolgálat Szolgálati Szabályzatáról

5/2004. (I. 28.) GKM rendelet a helyi közutak kezelésének szakmai szabályairól

36/2007. (VI. 13.) Kormányrendelet az üzletek működésének rendjéről, valamint az egyes üzlet nélkül folytatható kereskedelmi tevékenységek végzésének feltételeiről.

4/2008. (VIII. 1.) ÖM rendelet az erdők tűz elleni védelméről

14/2008. (XII. 20.) ÖM rendelet a lovas szolgáltató tevékenységről

2009. évi XXXVII. törvény Az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról

239/2009. (X.20) Korm. rendelet a szálláshely-szolgáltatási tevékenység folytatásának részletes feltételeiről és a szálláshely-üzemeltetési engedély kiadásának rendjéről

52/2010. (IV. 30.) FVM rendelet A kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeiről

62/2011. (VI. 30.) VM rendelet A vendéglátó-ipari termékek előállításának és forgalomba hozatalának élelmiszerbiztonsági feltételeiről

1317/2011. (IX.19.) Korm. határozat Kormány a vendéglátás helyzetét javító intézkedésekről

1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

41/2014. (VI. 30.) EMMI rendelet Az egyes egészségügyi és egészségbiztosítási tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról

16/2015. (IV. 9.) FM rendelet a mezőgazdasági kistermelői támogatásról

2017. évi LVI. törvény az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló 2009. évi XXXVII. törvény és egyéb kapcsolódó törvények módosításáról

1092/2017. (II. 21.) Korm. határozat A Tokaj, Felső-Tisza és Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározásáról és a térségben megvalósítandó egyes fejlesztések megvalósításához szükséges források biztosításáról

11/2018. (V.4) ORFK utasítás a turisztikai idény rendőri feladatainak végrehajtásáról

SZAKÉRTŐI INTERJÚK

Frankó Pál	elnök, Falusi és Agroturizmus Országos Szövetsége	2018. 06. 20.
dr. Jilly Bertalan	turisztikai szakértő, Magyar Vadász-kamara Vadgazdálkodási Bizottság	2016. 05. 22.
Madarász Róbert	r.őrnagy, KR Lovas alosztály vezetője	2018. 06. 03.

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat: Vendégforgalom Magyarországon (2017)	4
2. táblázat: A turizmus rendszermodelljének biztonsági aspektusai	6
3. táblázat: A vidéki turizmus termékcsoportjai	12
4. táblázat: A falusi turizmus kapacitása és vendégforgalma Magyarországon, 2010 – 2017 között	14
5. táblázat: Falusi turizmus kapacitása és vendégforgalma Magyarország idegenforgalmi régióiban (2016)	14
6. táblázat: Az Országos Mentőszolgálat (2017) technikai és humán erőforrás-állományának területi eloszlása	20
7. táblázat: Magyarország leglátogatottabb települései 10.000 fő állandó lakos alatt	32
8. táblázat Magyarország lakónépessége (2017)	34

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: A magyarországi járások komplex típusai	10
2. ábra: A klíma és a turizmus kapcsolata	26
3. ábra: A magyarországi települések elérhetősége	29

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem kiadványa

Kiadó:

Nemzeti Közszolgálati Egyetem;
Közigazgatási Továbbképzési Intézet

www.uni-nke.hu

Felelős kiadó:

Prof. Dr. Kis Norbert rektorhelyettes

Címe: 1083 Budapest, Üllői út 82.

Tördelőszerkesztő:

Friebert Máté

ISBN 978-963-498-111-4 (elektronikus)